

EGO

JANUARI 1990

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

In dit
nummer o.a.:

• 'De meeste oefeningen zijn voor de hoge heren' • Waar discriminatie al niet toe leidt! • Hank Mobley • Humanisme en arbeid • Popplaten • Plaatsing in de West • De Oostduitse sport • Goede gel hoeft niet duur te zijn • De Rolling Stones als geldmachine • Dagtochtje

MAANDBLAD VAN DE DIENST
HUMANISTISCH GEESTELIJKE
VERZORGING BIJ DE KRIJGS-
MACHT

UITGAANDE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND

nr. 1, januari 1990, 29e jaargang

Abonnementsprijs f 15,- per jaar,
te storten op postbankrekening
480414 t.n.v. Hoofdraadsman
HGV te Zeist.

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Klazien van Brand-
wijk-Wiltjer, Wim Heij (voorz.),
Carine van Hinte, Peter Samuel,
Frank Spoelstra.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend
van Dam, Evert van Dijk, Gerard
van Erkelens, Karen Heij, Pieter
de Jager, Willy Lohmann, Frits
Maas, Len Munnik, René Nauta,
Leo van Opzeeland, Cor Out, Tom
Pauka, Freek Pol, Rien Robijns,
Karel Roskam, Paul Rutten, Klaas
Soesbeek, Jan Stooft, Wessel Vis-
ser, Hans van Wissen.

Eindredactie en vormgeving:

Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassau-
laan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-
14436.

Inhoud

De werkelijke vijanden	2
Plaatsing in de West	3
Popplaten	5
Rolling Stones als geldmachine	6
"De meeste oefeningen zijn voor de hoge heren"	8
Waar discriminatie al niet toe leidt!	10
Willy Lohmann	11
Dead poets society	12
Wie niet buiten roken kan...	14
Humanisme en arbeid	16
De Oostduitse sport	17
De muur achter het strand	18
Doodnormaal	19
Dagtochtje	20
Gedicht/Joost Swarte	21
Hank Mobley	22
Vragen staat vrij	23
Goede gel hoeft niet duur te zijn	24
Boeken	26
René Nauta	28

Foto's:

Voorpag.: A.v.-dienst KM

Pagina 19: Gerard van Erkelens

De werkelijke vijanden

Rusland is geen echte vijand meer
Gorbatsjov's wervelwind raast over de wereld
De Muur zit vol bewust gemaakte gaten
Het ijzeren gordijn schuift open
Nieuwe geluiden zijn hoorbaar...
Democratie – vijand – tolerantie – zelfbeschikkingsrecht
En dat hebben we toch altijd gewild... daar?
Maar wat moet je nu als militair?
Als er nauwelijks meer een vijand is?
Militairen zijn vaak niet de meest vooruitstrevenden
Velen zullen trachten het oude vijandbeeld te koesteren
Tegen beter weten in
Al was het alleen maar voor de duidelijkheid
De politici zullen wijs moeten zijn
Snel moeten inspelen op een geheel nieuwe situatie
Een geld verslindend militair apparaat hard aanpakken
Daar is moed voor nodig
Dat is dé kans om veel geld vrij te maken
Om de werkelijke vijanden te kunnen aanpakken...
De ongelijkheid – de hongersnood – de milieuvervuiling
Noem ze maar op.
Ieder mens heeft recht op een menswaardig bestaan
Daarin passen niet meer de miljarden voor Defensie
Dat vereist positief denken
Denken in medemens en niet in vijanden
De storm in Oost-Europa kan een nieuwe aanzet zijn
Snijden in Defensie
Is dat snijden in eigen vlees?
Ook militairen behoren tot dezelfde samenleving
Ook zij zijn erbij gebaat dat de werkelijke vijanden worden
aangepakt
De wereld leefbaar houden en leefbaarder maken
Daar is veel energie voor nodig... én veel geld
Dat vereist geen denken in potentiële vijanden
Maar vertrouwen in de medemens.

Redactie

Jaarboekje 1989

Volgens een al jarenlange traditie
ontvangen de lezers van EGO elk jaar
bij het decembernummer een zoge-
naamd jaarboekje. Zo ook de vorige
maand. Dit keer gaat dat over geweld
en leiderschap in de krijgsmacht. Het
boekje (84 blz., geill.) is geschreven
door Marcel Bullinga, auteur van 'Het
leger maakt een man van je'. Het be-
vat acht interviews en een kritische
nabeschouwing. Voor belangstellende
zijn nog exemplaren verkrijgbaar
bij het dichtstbijzijnde buro raads-
man/vrouw of bij buro hoofdraads-
man (zie adres op deze pagina).

Plaatsing in de West

Regelmatig vertrekken er Nederlandse marine mensen naar de West. De dienstplichtigen, voornamelijk mariniers, voor negen maanden. Ook de ongehuwde Kv-ers en beroeps gaan voor diezelfde periode. Een deel van de negenmaandengangers is wel getrouwd. Die hebben, vaak om privé-redenen gekozen, om alleen te gaan. Zij gaan dan tijdens de term een keer naar huis, of laten partner of gezin overkomen. De mensen die met hun gezin naar de West gaan doen dat op vrijwillige basis voor een periode van drie jaar.

Om een wat duidelijker beeld te krijgen in de werk-, woon- en leefsituatie van de in de West-geplaatsten bezochten twee KM-raadslieden Curaçao en Aruba. Hieronder volgen wat indrukken van Hans Schonk en Klazien van Brandwijk-Wiltjer.

Over het algemeen vertrekken de dienstplichtige mariniers vol enthousiasme naar de West. Tijdens de opleiding komt het tijdens de uren geestelijke verzorging nogal eens aan de orde. Naast 'grenzen leren verleggen', 'fysiek bezig zijn' en 'spannende dingen doen' is het 'gaan naar de West' een van de redenen om bij het Korps te gaan. Voor sommigen is dat zelfs de motivatie.

Dienstplichtigen

In de West ontmoetten we op de valreep een aantal mariniers die op het punt van repatten stonden. Zij vertelden ons dat ze een gouden tijd hadden gehad. Wel veel oefeningen, maar toch. De meeste eilanden in het Caraïbisch gebied hadden ze met die oefeningen bezocht. Een aantal had kans gezien wat reizen naar Midden- en Zuid-Amerika te maken. Terwijl anderen hun verlof op de ABC-eilanden hadden doorgebracht.

Iemand vertelde ons dat het hem niet gelukt was hier van de alcohol af te blijven. Was dat in Nederland geen probleem voor hem geweest, hier in de

West was het een onmogelijkheid. Hij zocht de oorzaak in de warmte („je drinkt hier sowieso meer”), maar ook in de gezelligheid van de maten onderling. Terwijl de lange middagen en avonden het wat vaker een drankje nemen in de hand werkte.

Huisvesting en mogelijkheden tot vrije tijdsbesteding waren in de beleving van de repatters op Curaçao prima. Het Militair Tehuis en het zwembad liggen tegen de basis aan. En voor een bezoek aan Brakke Put of de Michielsbaai is altijd wel iets te regelen. Daar kun je een zeilbootje huren, je kunt er surfen of een drankje gebruiken. Ook zijn er voldoende mogelijkheden om te leren duiken. Op de basis zijn altijd mensen die je dat tegen een redelijke vergoeding willen leren.

Twee mariniers, die voor hun vertrek naar Curaçao vol goede voornemens waren om een studie op te pakken, moesten tot hun spijt bekennen dat dat niet gelukt was. Het intensieve oefenprogramma was één van de redenen waarom dat niet gelukt was. Terwijl er in perioden dat er niet geoefend werd meer behoefte bestond aan rust of

zwemmen dan aan studeren.

's Ochtends om zeven uur is het aanvang werkzaamheden. 's Middags om twintig over een vast werken. Zes dagen per week. Met daarnaast de normale wachtdiensten. Het lijkt relaxed, maar in de perioden dat er niet geoefend werd moest de konditie toch op peil worden gehouden. Regelmatig wordt er dan een rondje basis gelopen. Iets wat in Nederland als peuleschil wordt ervaren is hier met een temperatuur van boven de dertig graden bepaald niet gemakkelijk. „De eerste keer dat je dat moet doen denk je dat je dood gaat. De eindmars van de Endex valt daarbij in het niet. En dat terwijl je denkt dat het een lui leventje is in de West.”

Acceptatie

Het door de groep geaccepteerd worden blijkt ook hier van belang te zijn. Een marinier, die tussentijds van de compagnie naar de basis was geplaatst, vertelde ons dat hij een slechte eerste drie maanden had gehad. Omdat hij niet meeging stappen, maar ging oppassen bij een sergeant, was hij een buitenbeentje. De groep pikte dat niet en treiterde hem op alle mogelijke manieren. „Soms wilde ik wel zwemmend naar Nederland terug.” Zelfs nu ze terug naar Nederland gaan mag hij niet meedoen aan het repatfeest.

De nieuwkomers, drie weken in de West, viel het allemaal niet mee. De temperatuur was toch wel heel anders dan ze zich hadden voorgesteld en een aantal verlangden al naar een 'echte' Nederlandse regenbui. Met wind en koud water. Toch waren ze optimistisch en verheugden zich op een op stapel staande oefening. Terwijl er ook al plannen werden gesmeed voor reisjes naar Aruba en Venezuela.

Op Aruba was de stemming minder positief. Mac Donald is daar een geliefde ontmoetingsplaats. De dienstplichtigen die wij spraken waren niet echt enthousiast over het eiland, de bewoners, de toeristen, de politie en de sfeer op de basis. In de plaatselijke disco waren ze niet meer echt welkom, omdat er wat problemen waren geweest. Provocaties van eilandbewoners die ze niet op zich hadden laten zitten. De politie was toen

Savaneta Aruba

behoorlijk hardhandig opgetreden. Ook hadden ze de indruk dat er op de basis eenzelfde regime heerste als tijdens de opleiding en dat terwijl: „We hadden verwacht dat we, als we eenmaal paraat zouden zijn, meer als collega's zouden worden gezien. Maar nee hoor, het is soms nog kinderachtiger dan tijdens de opleiding. Misschien willen ze ons de eerste weken wat strak houden, maar toch...” Ook op Aruba bleken de rondjes basis favoriet bij het kader, soms twee keer op een ochtend. Veel energie voor activiteiten na vast werken is er dan niet meer. Een uurtje in de Airco liggen, dan eventjes naar de stad of naar Eagle Beach, het Marineverlofcentrum. De 'echte' fanatiekelingen willen nog wel eens een uurtje gaan fitnisen, maar voor de rest... Over de huisvesting en voeding was men goed te spreken. Wel verbaasde iemand zich over de snert die bij tweëndertig boven nul werd opgediend.

De gezinnen

Over het algemeen wonen de mensen die met hun gezin in de West geplaatst zijn in relatief grote vrijstaande woningen. De marine bemiddelt bij het zoeken naar woonruimte. Op Curaçao lukt het tot op heden redelijk om iedereen aan een behoorlijke woonruimte te helpen. Op Aruba is het vinden van passende woonruimte een steeds groter wordend probleem. Huizen die tot voor kort, in guldens aan de KM werden verhuurd, worden nu aan de Amerikanen verhuurd en brengen eenzelfde bedrag in dollars op. Bij de heropening van de olieraffinaderijen zal dat probleem nog nijpend worden.

In de meeste gezinnen heeft men de beschikking over twee auto's. Eén voor de man die met de auto naar de basis gaat. En één voor de echtgenote die soms net een taxichauffeur lijkt. 's Ochtends voor zevenen de kinderen naar school brengen. Als je pech hebt zitten ze op verschillende scholen en moet je het halve eiland over. Snel wat boodschappen doen, bijv. in de gezinstoko op de basis waar Nederlandse merkartikelen te koop zijn. Dan naar huis om (in veel gevallen) met de hulp het huis en de was te doen. Tegen twaalfen weer de auto in om de kinderen uit school te halen. Als de kinderen op een club of zwembad zitten in de middag nog eens met de auto op pad. Zijn de kinderen in de middelbare schoolleeftijd, dan moet er ook 's avonds nogal eens gereden worden. Veel tijd voor eigen activiteiten is er zeker voor vrouwen met kinderen niet. Deelname aan clubs of verenigingen is haast niet mogelijk, want op de momenten dat de compagnie op oefening gaat is oppas bijna niet te krijgen. Het hele leven draait om de marine. Echtgenotes vertelden daar in het begin geen moeite mee te hebben. „Alles is nieuw en anders dan in Nederland. Je moet het eiland, je burens, de vrouwen van de collega's van je man en het leven in de West nog leren kennen.

Olieraffinaderij die dit jaar wordt heropend

Zo na een jaartje heb je alles wel gezien. Het huis is ingericht. Alle baaien ben je inmiddels langs geweest, de routes naar school kun je wel dromen. En in plaats van zondagmiddag weer naar een baai te gaan wil je wel eens bij je moeder koffie gaan drinken. Of door de weeks met je beste vriendin eens bijpraten. Als je op de helft van de term zit, ga je al weer afbouwen. In nieuwkomers stop je bijna geen energie, want zelf ga je immers zo weg. Alles is daar op gericht.”

Toch zijn er ook vrouwen die wel tijd voor eigen activiteiten nemen. Die 's ochtends een uurtje sporten, een cursus volgen of actief zijn in het vrijwilligerswerk. Subsidiebetalingen zoals in Nederland kent men op de Antillen niet, dus in vele welzijnsinstellingen worden vrijwilligers gevraagd.

De marine-gezinnen mogen gebruik maken van tal van marinesfaciliteiten. Kinderen op Curaçao kunnen zwembad krijgen in het marine-zwembad. In het Militair Tehuis worden regelmatig gezinsavonden georganiseerd. En één keer per maand is er kinderbingo. Zowel op Aruba als op Curaçao maken gezinnen gebruik van de watersportfaciliteiten. De filmavonden zijn ook toegankelijk voor gezinsleden en bij OS & O kunnen boeken en video's worden geleend.

Kontakten met de plaatselijke bevolking

We hebben maar weinig mensen ontmoet die Antilliaanse/Arubaanse vrienden hadden. Wel sprak men van goede relaties met de burens of de hulp. Een enkeling heeft privé-kontakt met de Antilliaanse/Arubaanse burgerambtenaren. De negen maanden-gangers ontmoeten in de bars nog wel eens Antillianen/Arubanen, hetgeen soms uitloopt op spanningen. Ook zijn de kontakten met de politie niet optimaal, terwijl de pers erg snel de mariniers beschuldigt. Een voorbeeld daarvan was een aanrijding, waarvan een van ons getuige was. Twee Engelstalige kortharige jonge mannen stapten uit en gingen te keer tegen de politie. De volgen-

ARUMil op Suffisant

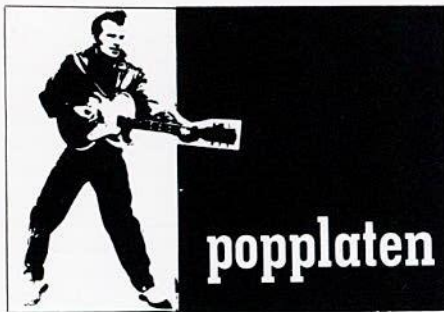
de dag maakte de radio melding van twee mariniers die de politie onheus bejegend hadden. Zulke zaken roepen irritatie op en bevorderen de relatie tussen de plaatselijke bevolking en de mariniers niet.

Eigen militie

Ook op de Antillen en Aruba kent men een dienstplicht. Op Suffisant worden de ANTMilliers en ARUMilliers opgeleid. Zij krijgen een opleiding die lijkt op die van de EVO bij de Mariniers. De dienstplicht wordt niet echt nageleefd. Iedere jonge man die daarvoor in aanmerking komt wordt opgeroepen voor de keuring, maar als je daaraan niet voldoet zijn er geen sancties. Veel jongeren reageren dan ook niet op die oproep. Op dit moment is de discussie gaande over de wijze waarop dit probleem kan worden opgelost.

Er is natuurlijk veel meer te schrijven over de West. Naast mensen uit de Marine en het Korps Mariniers zijn er Klusers geplaatst. Ook is er een brigade van de Kmar en zit er een KL'er met z'n gezin. Terwijl over de eerste opvang van de mensen door de GV en MDD ook het nodige te vertellen is. De conferenties die ondermeer op Ascension worden verzorgd. De positie van de burgerambtenaren. Enz. enz. In de volgende EGO's zullen een aantal interviews verschijnen die we in de West hebben gemaakt.

Hans Schonk en
Klazien van Brandwijk-Wiltjer

**Urban Dance Squad
Mental Floss For The Globe
(Ariola)**

„Dear listener at the other side of the box. You need a mental floss because your head is full of shit, so hear we go.” Ziedaar het motto waaronder de Utrechtse heavy-rap formatie, de Urban Dance Squad, de wereld met haar muziek onder vuur neemt.

U.D.S. (spreek uit joe-die-es) is in meerdere opzichten een kleurrijk gezelschap. De band bestaat uit blanke en zwarte muzikanten, afkomstig uit verschillende bands. Zo speelde drummer 'Magic Stick' in The Div, gitarist 'Tres Manos' in Fatal Flowers en Gaga en bassist 'Silly Sil' bij Gaga en de Scene. Het debuut-album 'Mental Floss for the

Globe', geproduceerd door de Belg Jean Marie Aerts, bevat een twaalfstal stukken waarin een groot aantal popstromingen op een originele manier door de 'Squad-mixer' worden gehaald. Een volstrekt eigen sound is het verbluffende resultaat. De meeste ingrediënten die in de muziek verwerkt zijn komen uit de zwarte muziek. De rap van lead-vocalist 'Remmington Rude Boy' voert de boventoon, terwijl ook rhythm and blues, rap en funk hun sporen achterlaten. Verder zijn elementen van rock en 'metal' in de UDS-sound terug te vinden. De ingetogen hit 'Deeper Shade of Soul' is een soort kruising van rhythm and blues die bij vlagen doet denken aan 'Twist and Shout' van de Beatles. In 'Prayer for my Demo' ontmoeten de geest van Jimmy Hendrix, 'hardcore rap' en Oosterse muziek elkaar. In 'Piece of the Rock' zijn reggaesparen terug te vinden, terwijl scratcher 'DNA' stukjes uit het refrein van de gelijkna-

mige hit van Mother Finest toevoegt. De muziek op 'Mental Floss...' kan behalve meeslepend ook grensverleggend genoemd worden. Ook live-optredens van de Squad zijn absoluut sensationeel. De toernee, die de band afgelopen jaar langs het Nederlandse clubcircuit maakte, had regelmatig uitverkochte zalen tot gevolg. De Amerikaanse platenmaatschappij Arista zal 'Mental Floss for the Globe' naar alle waarschijnlijkheid in Amerika gaan uitbrengen.

**Hans Theessink
Baby Wants To Boogie
(Munich Records/Blue Groove)**

Eind van het vorig jaar verraste het Bennekome onafhankelijke label Munich Records de Nederlandse popwereld met een album van een zekere Hans Theessink. Bij nadere inspectie bleek het te gaan om een Enschedese blues-gitarist die na uitgebreide omzwervingen, die hem onder andere naar de Verenigde Staten voerden, was neergestreken in Oostenrijk. Geheel buiten het gezichtsveld van de Nederlandse popwereld bleek Theessink op talrijke podia zijn versie van de Amerikaanse 'delta-blues' ten beste te hebben gegeven. Zo stond hij op het podium met Rolling Stone Ron Wood en de legendarische rock 'n' roll gitarist Bo Diddly.

Theessink vertolkt op zijn album de delta-blues op zijn eigen manier, zonder het oorspronkelijke genre geweld aan te doen. Zijn gitaarspel doet denken aan dat van de Amerikaan Ry Cooder. Aparte vermelding verdient hier John Pass, die met zijn tubaspel de rol die doorgaans door de basgitaar wordt vervuld, overneemt. Het album bevat tien stukken waarvan zes eigen songs en vier door Theessink gearrangeerde uitvoeringen van songs van blues-grootheden. Zo vertolkt hij onder andere de klassieker 'Stones On My Passway' van de legendarische Robert Johnson. Van de eigen songs vallen onder andere het titelnummer 'Baby Wants To Boogie' en het uptempo-nummer 'Hunted Man' op. In dat laatste wordt Theessink's gitaarspel opgejaagd door de tuba van John Pass. In 'Seaside Shuffle' creëert Theessink een zonnig Hawaiaans sfeertje. Het album 'Baby Wants To Boogie' vormt, ondanks de mix van oud en

nieuw materiaal, een afgerond geheel. Hiermee levert Theessink het bewijs dat hij de 'delta blues' letterlijk en figuurlijk in de vingers heeft. In het afgelopen najaar verzorgde Hans Theessink het voorprogramma tijdens de Nederlandse toernee van Rory Block. Deze maand toert hij samen met John Pass door Nederland en komt het titelnummer van het album 'Baby Wants To Boogie' in Nederland op single uit.

**Cindy Lee Berryhill
Naked Movie Star
(Indisc/Rhino Records)**

Naked Movie Star is het tweede album van de Amerikaanse zangeres Cindy Lee Berryhill. Ze wordt gezien als een exponent van de 'urban folk', samen met o.a. Michelle Shocked. Deze stroming vindt haar oorsprong in de New Yorkse wijk 'Greenwich Village'. Daar ontstond ook de folkbeweging van de jaren '60, waarvan onder andere Bob Dylan deel uitmaakte. De nieuwe beweging 'Urban folk' lijkt zich meer aan de folk van de zestiger jaren te kenmerken door cynisme dan door politiek protest.

De songs van Cindy Lee Berryhill zijn vooral persoonlijk getinte en soms kritische observaties, met name van de Amerikaanse levensstijl. Haar teksten zijn poëtisch vaak ondoordringelijk. Op 'Naked Movie Star' wordt Cindy Lee's zang en gitaarspel ondersteund

door een complete popband. Op dit album manifesteert ze zich als een popzangeres en niet louter als het prototype 'folkzangeres met gitaar'. Dit is zonder twijfel ook te wijten aan de productie van Lenny Kaye, die ook met Patty Smith werkte en zelf lid was van de groep Steppenwolf. 'Naked Movie Star' is een boeiend album van een dito zangeres.

Paul Rutten

De Rolling Stones als geldmachine

Als de Rolling Stones aan de beurs genoteerd zouden zijn, zouden de koersen deze maanden oververhit raken. Na jaren van het toneel verdwenen te zijn geweest, zijn ze nu terug met de nieuwe LP/CD *Steel Wheels* en hebben ze de laatste maanden een grote tournee door Noord-Amerika gemaakt.

Daarbij gaan honderden miljoenen guldens om. De Stones hadden van te voren een garantie van 150 miljoen gulden gekregen voor deze trip, maar dat was slechts een aardige basis. De kassa rinkelde vervolgens aan alle kanten verder.

Een beschrijving van de Rolling Stones als geldmachine.

Eind vorig jaar beleefden de zo langzamerhand verschillende generaties fans van de Rolling Stones eindelijk weer het gevoel, waar ze jaren op hadden gehoopt en gewacht. Nadat hun idolen zich zeven jaar vrijwel afzijdig hadden gehouden en alleen als solisten enkele platen hadden uitgebracht, kwamen ze nu op de markt met hun nieuwe album *'Steel Wheels'* en begonnen ze in het spoor daarvan aan een tournee door Noord-Amerika. Het succes was enorm: avond aan avond trokken de inmiddels behoorlijk bejaarde rock-sterren volle stadions met een wel zeer gemêleerd publiek.

Brek herstell

Dat de Stones elkaar na jaren afzijdigheid in de zomer van vorig jaar weer vonden en besloten weer te gaan repeteren, was niet toevallig. Ze hadden juist van de Canadese promotor Michael Cohn de garantie gekregen, dat ze het astronomische bedrag van 150 miljoen gulden zouden krijgen, wanneer ze toch nog een keer samen een plaat wilden maken en op tournee zouden gaan. Voor dat bedrag waren Mick Jagger en Keith Richards, die drie jaar geleden de samenwerking hadden verbroken na diepgaande meningsverschillen over de te volgen muzikale koers, bereid elkaar weer de hand te schudden.

Het duurde bijna een jaar, voordat ze er klaar voor waren. Ze schreven speciaal voor de gelegenheid nieuwe nummers, repeteerden intensief met elkaar en waren afgelopen zomer zover, dat *'Steel Wheels'* op de plaat kon en de nieuwe show in elkaar zat, die in september in Philadelphia van start kon gaan. Het bleek al snel, dat hun promotor niet mis had gegokt. Voor de Stones komen hele volksstammen gaarne hun huis uit.

Toen Michael Cohn de vijf Rolling Stones vorig jaar het vorstelijk aanbod deed, had hij dat ook duidelijk ingecalculeerd. Hij plande een kleine zestig

shows en ging er van uit, dat die samen zo'n drie miljoen bezoekers zouden trekken. Tegen een prijs van gemiddeld dertig tot vijfendertig gulden per toegangskaartje zou dat in totaal 200 miljoen gulden opleveren. Daarvan zou hij zo'n veertig percent, een tachtig miljoen gulden, kwijt zijn aan het huren van stadions, het opzetten van de podia en het inschakelen van plaatselijke promotors. Tussen zijn garantie aan de Stones en dat bedrag zat weliswaar dertig miljoen gulden, maar hij twijfelde er niet aan dat hij dat gat makkelijk zou dichten.

Meer dan quitte spelen

Het gerenommeerde Amerikaanse zakenblad *'Forbes'* rekende ook uit hoe hij dat deed. Speciaal voor de nieuwe tournee werd het aantal Stones-souvenirs, dat vroeger bij concerten werd verkocht, danig uitgebreid. Niet alleen de klassieke, zwarte T-shirts werden opnieuw vervaardigd, maar er kwam een arsenaal bij: van ruige sneeuw-jacks, die voor een kleine duizend gulden werden verkocht, tot eenvoudige sweat-shirts, skateboards en hoofdbanden (van een tientje) toe. Ze werden allemaal bedrukt met een speciaal vervaardigd *'Steel Wheels'-logo*. De verkoop van deze artikelen zou er voor zorgen dat promotor Cohn spoedig quitte zou gaan spelen.

Maar daar bleef het niet bij. Tal van andere activiteiten werden op stapel gezet om de geldmachine deze maanden op volle toeren te laten draaien. Het huishoudboekje werd zo in elkaar gezet, dat ook de kassa voor de Stones extra zou gaan rinkelen, wanneer Cohn zijn kosten er uit zou hebben. Daarvoor werden verschillende potjes op het vuur gezet.

Tv, film en sponsor

Allereerst werden lokale en regionale televisiestations in de Verenigde Sta-

ten benaderd om de rechten van de optredens in hun gebied te kopen. Die hapten gretig toe. Dat leverde meteen al weer 15 miljoen gulden extra op, een bedrag dat aanmerkelijk zal stijgen, wanneer ook – zoals gepland – met buitenlandse televisie-stations contracten zullen worden getekend. Ook wordt van de tournee een aparte film gemaakt en gebruikt de grote Amerikaanse tv-maatschappij NBC veel materiaal voor een twee uur durende special, die over de Stones wordt voorbereid.

Daarnaast werd een grote sponsor gezocht. De Stones wisten uit ervaring, hoe lucratief dat kan zijn. Jaren geleden waren ze een van de eerste groepen, die ontdekten dat er op deze markt ongekende mogelijkheden zouden kunnen liggen. Tijdens hun laatste tournee door de Verenigde Staten, in 1981, tekenden ze een contract met een parfumsfirma. Dit jaar wordt de trip gesponsord door de bierfabriek Anheuser-Busch, die het merk Budweiser op de markt brengt. Het bedrijf was bereid in ruil daarvoor 15 miljoen gulden neer te tellen.

Alles bij elkaar opgeteld bracht de hele *Steel-Wheels*-tournee deze maanden ongeveer zo'n kwart miljard gulden in het laatje. Forbes berekende, dat de inkomsten van de Stones zelf daardoor in 1989 de 200 miljoen gulden zullen benaderen. Een deel daarvan zal dit jaar nog binnenvloeien, maar vorig jaar hielden ze er naar schatting al zeker de helft van over.

Grillig koersverloop

Wanneer de groep een op de beurs genoteerde onderneming zou zijn geweest, zou de handel in de aandelen deze maanden waarlijk oververhit zijn geraakt. Als beleggingsfonds zouden de *'Stones'* toch moeilijk meer stuk kun-

nen vanwege alle rechten en royalties, die in het verleden zijn opgebouwd, maar dat is zeker niet altijd zo geweest. De koersen van de groep hebben sinds de oprichting in 1962 een behoorlijk grillig verloop gehad.

Toen de Rolling Stones begonnen was al snel duidelijk, dat zich naast de Beatles een tweede Engelse, artistieke geldmachine aandiende. Maar niemand had gedacht, dat het succes zo lang zou standhouden. Hoeveel popgroepen verdienden in de jaren zestig immers niet kortstondig fortuinen om vervolgens van het toneel of min of meer in de vergetelheid te verdwijnen? „In het begin hebben we nooit gedroomd dat we er ooit nog eens veel geld mee zouden verdienen,” aldus Keith Richards. „We gingen muziek maken, omdat we niet wisten wat we anders zouden moeten doen. Maar plotseling gebeurde het onverwachte.”

Wanneer de Stones een beursfonds zouden hebben willen worden, was de tijd daar na zo'n drie jaar rijp voor geweest. Dat gebeurde met de hit 'Satisfaction',

die in 1965 alle stoppen deed doorslaan en ongetwijfeld een levendige aandelenhandel tot gevolg zou hebben gehad. Daarna kwam er enigszins de klad in. De psychedelische LP 'Their Satanic Majesties Request' sloeg niet erg aan en mede-oprichter Brian Jones verliet de groep met veel rumoer. Hij zou even later overlijden. Maar in 1968, toen de Beatles besloten van het toneel te verdwijnen, herstelde men zich weer. Nieuwe LP's als 'Beggars Banquet' en 'Sticky Fingers' werden kassuccessen.

Ups and downs

De nieuwe glorieperiode duurde zo'n vier jaar. Daarna volgde in het midden van de jaren zeventig weer een terugslag, waarvan de groep zich in 1978 weer herstelde. Toen zouden de koersen weer hebben kunnen stijgen via hits als 'Some girls', 'Emotional Rescue' en 'Tattoo You'. Bovendien poetsten de Stones hun image danig op met verschillende, uiterst succesvolle toernees. Het mocht niet zo blijven. In de jaren tachtig verminderde de kwaliteit van de nieuwe albums en bovendien kregen Mick Jagger en Keith Richards ruzie over de te volgen koers. Het leidde er toe, dat de verschillende leden van de groep vooral op de solo-toer gingen en dat de band in 1986 uiteen dreigde te vallen. Het vertrouwen van de trouwste aandeelhouders zou de volgende jaren behoorlijk zijn geschokt, maar hun wachten zou het afgelopen jaar dan toch weer zijn beloond.

Satisfaction

Hoewel de prestaties van de Stones alzo door de jaren heen grote pieken en dalen kenden, hebben ze nooit bang hoeven te zijn, dat ze aan de bedelstaf zouden raken. Ook al zouden ze nooit meer een gitaar aanraken, dan zouden ze nog makkelijk binnenlopen. Jaarlijks worden hoe dan ook een miljoen platen van hen verkocht, wat – met een geschatte royalty van f 3,50 per plaat – altijd 3,5 miljoen gulden opbrengt. Bovendien krijgen ze als tekstdschrijvers ongeveer een dubbeltje voor elke plaat, die ergens voor de radio wordt gedraaid. Dat levert hen ook nog eens miljoenen op. Maar wanneer ze de handen ook maar even uit de mouwen steken en ze spelen een nieuwe LP vol, dan kunnen ze rekenen op een verkoop van minstens drie miljoen platen en een opbrengst van zo'n vijftien miljoen gulden extra.

En bij al die berekeningen is nog niet ingecalculleerd, wat er zou gebeuren, wanneer ze hun rechten op hun songs in een klap zouden verkopen, zoals de Beatles vorig jaar deden. Die verkochten hun hele pakket voor enkele honderden miljoen gulden aan Michael Jackson. De waarde van de Stones-portefeuille wordt op het ogenblik geschat op 100 miljoen dollar, een dikke 200 miljoen gulden.

Het is duidelijk. Bijna 25 jaar na hun hit 'I can't get no satisfaction' hebben de Rolling Stones die schade behoorlijk ingehaald.

Rien Robijns

„De meeste oefeningen zijn voor de hoge heren...”

Een terugblik op veertien maanden diensttijd

Nog slechts vier weken en dan zit voor Albert Biemans, Jan Brinkman en Robin Nadorp (li 88^e) de diensttijd er op. Alle drie kijken ze reikhalzend uit naar de dag van afzwaaien. Albert, Jan en Robin maakten deel uit van de C-cie van het 45e Painfbat uit Steenwijk. De compagnie die het afgelopen jaar misschien wel de meeste prijzen in de wacht sleepte en overladen werd met waarderungen. Het was evenwel niet alleen maar rozegeur en maneschijn. Een slechte diensttijd hebben ze zeker niet gehad, maar toch...

Raadsman Wim Heij blikte met hen terug op hun diensttijd, te beginnen met de schoolperiode. Uiteraard komen ook hot-items als leegloop, verveling en diensttijdverkortung ter sprake. Het verhaal van drie 'gewone' soldaten.

Hoe keken jullie, vóór opkomst, tegen de militaire dienst aan?

Robin: Het leek mij hartstikke leuk. Dat kwam vooral door de verhalen van vrienden. De één had het nog een leukere tijd gevonden dan de ander.

Jan: Ik werkte al enkele jaren en zat er nu niet direkt op te wachten. Bovendien had ik van m'n broer gehoord dat het niet altijd even leuk was: veel vrije tijd en daardoor veel niets doen. Ik ben niet echt met zin opgekomen.

Albert: Ik ben erin gegaan met de instelling van 'het hoort erbij' en 'ik zal wel zien'.

Wat was jullie reactie toen je hoorde dat je bij de infanterie was ingedeeld?

Jan: Daar had ik mij voor opgegeven.

Voor opgegeven?

Jan: Mijn broer had ook bij de infanterie gezeten en die had veel vrije tijd gehad. Dus dacht ik, wanneer ik toch moet, wil ik daar wel bij. Wat het allemaal pre-

cies zou inhouden wist ik natuurlijk ook niet.

Robin: Mij zei de infanterie ook helemaal niets. Ik wist, bij wijze van spreken, niet eens dat zoiets bestond. Ik had mij opgegeven voor de luchtmacht, maar mijn moeder, die iemand kende die bij de luchtmacht had gezeten en er

„Ik ging soms midden op de dag naar huis... en er was niemand die mij miste”

als alkoholist was uitgekomen, zag dat niet zitten. Daarom heeft ze naar Kerkrade gebeld en gevraagd om mij niet bij de luchtmacht in te delen. Dat konden ze wel regelen, zeiden ze. Zodoende werd het landmacht.

Albert: Je hoorde weleens over zandhazen praten wanneer ze het over de infanterie hadden, maar daar hield het

mee op. Ik had werkelijk geen benul wat me te wachten stond.

Werd het snel na opkomst duidelijk wat het wel inhield?

Albert: Ja en nee. Wat infanterist-zijn betekent weet je na enkele weken. Maar of het bij de infanterie strenger is,

„Je doet niets zo veel als wachten”

of het zoveel anders is dan op een andere kazerne, dat weet je niet. Je kunt het immers nergens mee vergelijken...

Jan: Ik kreeg pas goed door hoe streng het was toen we voor een dragonkursus in Harderwijk zaten. Dat was compleet vakantie. Pas toen had ik door dat het op een andere kazerne wel eens heel anders toe kan gaan.

Albert: Je zou kunnen zeggen dat wij toen, ten opzichte van de gang van zaken hier, verpest zijn.

Robert: Mij werd het wel snel duidelijk wat de infanterie inhield. Om de andere week een flink aantal dagen in het veld, weer of geen weer. Veel stress.

Aan de dienst op zich had je de handen al vol. Zat het buiten dienst ook nog een beetje tegen, dan kon dat er nèt niet meer bij. Dan werd het je te veel. Ik heb in die periode serieus met de gedachte gelopen mij af te laten keuren vanwege de stress.

Hoe waardenen jullie, achteraf, de schoolperiode?

Albert: Zowel in fysiek als mentaal opzicht een goede opleiding. Al moet ik eerlijk bekennen dat ik in die periode ook een keer een week thuis heb gezeten vanwege hyperventilatie. Vermoeidheid, stress, spanningen... Het werd mij op een gegeven moment ook wat te veel.

Robin: Het was best vrij pittig maar, terugkijkend, toch ook wel goed. Je gaat steeds meer kunnen en dat werkt zeker stimulerend, je trekt intensief met elkaar op, je helpt elkaar met van alles en nog wat... Het elkaar door de moeilijke momenten heenslepen is toch een bijzondere ervaring.

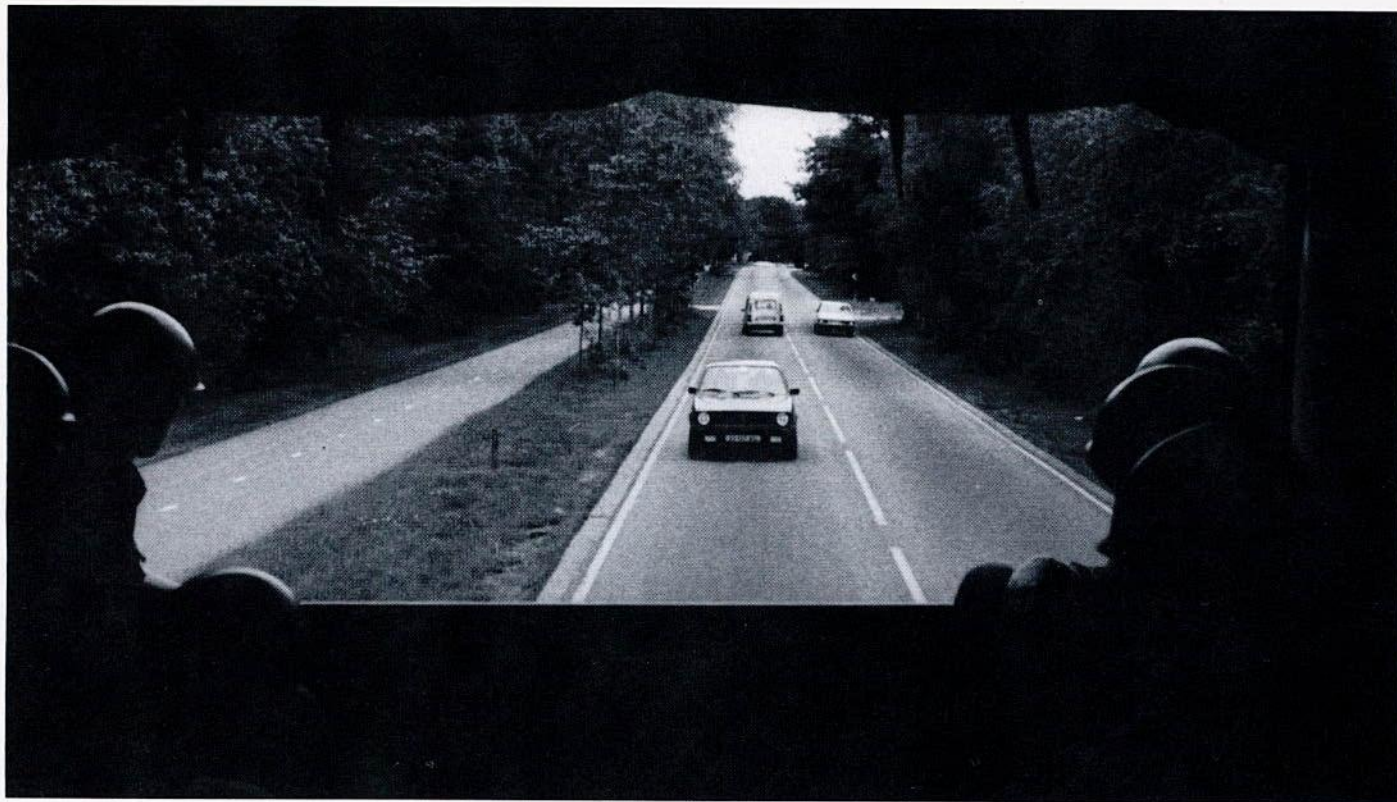
Jan: Ik ben het wel met Albert eens dat je door de opleiding fysiek en mentaal steeds sterker werd. We waren in die tijd tenminste ook nog druk bezig. Je deed veel en je werkte hard. Dat werd later wel anders...

Je denkt aan de parate periode?

V.l.n.r. Robin Nadorp, Jan Brinkman en Albert Biemans

Foto Wim Heij

Jan: Ja. Gedurende de parate tijd heb ik diverse keren gedacht: Waarom zal ik eigenlijk op oefening gaan? Je deed tijdens oefeningen soms zo verschrikkelijk weinig.

Albert: Gek hè? Wanneer we het over de parate periode hebben, dan denk ik direct aan Pantserstorm. Dat was een heel zware, maar fijne oefening.

Fijn?

Albert: Ja, fijn. Het was een oefening waarop we helemaal kicken. Je wist precies waar je aan toe was. Ze vertelden je exakt wat je moest doen en waarvoor het was. Dat was zo'n groot verschil wanneer je dat vergelijkt met het optreden van onze eigen kaderleden.

Jan: Ik denk dat het ook kwam, omdat er tijdens Pantserstorm een heel sterk saamhorigheidsgevoel was. Je wist dat

„De diensttijd is zeker twee maanden te lang, misschien nog wel meer”

je het steeds met de groep moest doen en halen. Na Pantserstorm werd het heel rustig. Behalve af en toe een oefening en daar zei ik net al iets over.

Robin: Ik heb alle grote oefeningen meegedraaid. De een nog groter dan de ander, maar als gewoon soldaatje doe je niet zo veel. De meeste oefeningen zijn voor de hoge heren...

Was er sprake van leegloop?

Jan: Tijdens de schoolperiode was daar geen sprake van. Maar wanneer ik kijk wat ik het laatste half jaar heb gedaan... Niet te geloven zo weinig... Zo vaak als we niets te doen hadden... Ik ging soms midden op de dag naar

huis... en er was niemand die mij miste.

Wanneer je in zo'n sfeer zit, dan denk je toch 'bekijk het maar'.

Albert: Het is waar dat ze het soms bruin kunnen bakken. We hadden een oefening Eifel-Orange die duurde tot vrijdagnacht. Moesten we de hele zaterdag onderhoud plegen om vervolgens... maandag, dinsdag en woensdag daarop nagenoeg niets te doen. Daar word je zo pissig van... (maakt zich opnieuw zichtbaar kwaad). Wanneer op die manier met je wordt omgesprongen, dan tast dat het vertrouwen in het kader aan.

Robin: Daar ben ik het helemaal mee eens. Talloze voorbeelden zijn daarvan te geven. Er staat bijvoorbeeld een hele dag wapenonderhoud op het programma. Eerst het persoonlijk wapen, daarna de groepswapens. Ben je in enkele uren mee klaar. Denk niet dat je dan de rest van de dag mag gaan sporten.

Nee dan is het om twaalf uur inspectie van de persoonlijke wapens en om half vijf van de groepswapens. Dus hang je de rest van de dag maar wat rond.

Betekent dat nu dat volgens jullie de diensttijd korter zou kunnen?

Robin: Kan zeker een stuk korter. Je doet niets zo snel als wachten.

Albert: Wanneer ik verhalen hoor van andere kazernes, dan valt het hier nog mee. Desondanks kan het best teruggebracht worden naar tien maanden. Door een betere verdeling over je hele diensttijd zou er ook al veel verbeterd kunnen worden.

Jan: De diensttijd is zeker twee maanden te lang, misschien nog wel meer. Zoals ik al zei doen wij nu al enkele maanden niet veel meer.

Albert: De laatste tijd is het zo dat je je wapen ophaalt. Je klooit er wat mee en

je biedt het aan voor inspectie. Uitstekend wordt er dan gezegd. Terwijl je er niets aan gedaan hebt. Je lacht je dan rot.

Tenslotte graag jullie indruk van je totale diensttijd.

Jan: De meest rustige periode van mijn bestaan. In ieder geval een stuk rusti-

„Het meest positieve vond ik de band met de jongens onder elkaar”

ger dan de drie jaar die ik voor m'n diensttijd heb gewerkt. In die tijd was ik nooit ziek, terwijl ik tijdens mijn diensttijd verscheidene keren een week ziek ben geweest, met name tijdens oefeningen. Bovendien heb ik nogal wat buitengewoon verlof gehad. Ik was er dus zo af en toe niet. De meest nuttige periode was voor mij de schoolperiode en natuurlijk de oefening Pantserstorm.

Robin: Aan de ene kant vond ik de diensttijd voor een groot deel verspilde tijd. Anderzijds was het toch ook een tijd die ik niet graag had willen missen. Albert: Ik kwam op met de instelling van 'ik zie wel'. En ik heb het nu ook wel gezien. Het meest positieve vond ik de band met de jongens onder elkaar. Dat is voor mij echt belangrijk geweest. In de burgermaatschappij is het ieder voor zich. Hier hielp je elkaar door dik en dun. Daarom vinden we de schoolperiode achteraf zo belangrijk en praten we over Pantserstorm alsof dat het mooiste is wat een infanterist maar mee kan maken.

Bedankt voor het gesprek en veel succes in de burgermaatschappij.

Wim Heij

Waar discriminatie al niet toe leidt!

Braaf gezeten in mijn bankje op de christelijke lagere school leerde ik dat de Joden altijd vervolgd zouden worden, dit zou pas ophouden op het moment dat ze zich en masse tot het christendom zouden bekeren en deze godsdienst als enige ware zouden erkennen. De Joden immers, hadden de dood geëist van de stichter van het Christendom Jezus Christus, daarbij roepend: 'Zijn bloed kome over ons en over onze kinderen.' Het was alles zo helder als glas, het stond duidelijk in de Bijbel!

Aan het eind van de straat waarin de school stond was een synagoge en nog herinner ik mij het gevoel van medelijden en triomf als ik de Joodse families op zaterdagmorgen hun godsdienstplichten zag gaan vervullen. Zij zaten goed fout en ik zat goed goed. Allemaal werk voor niets dat naar de synagoge gaan. Deze theorie en de daarbij behorende praktijk, nu nog steeds door een deel van de christenheid geloofd en beleden wordende, was in die tijd algemeen aanvaard. De R.K. kerk sprak duidelijk over 'trouweloze Joden'.

De instituten zwegen

Het duurde tot 1941, toen werd ik op een morgen geconfronteerd met een leeg winkelhuis. De bewoners waren 's nachts weggesleept. Op dat moment zag ik het wrede en onmenselijke van deze leer in. Ter plaatse besloot ik in mijn leven geen boodschap meer te hebben aan God, Kerk en aanverwante verschijnselen.

Het is hier niet de plaats om nog eens de afschuwelijke lijdensweg van onze Joodse medeburgers te beschrijven. Wel is er iets te vertellen over de rol van de christenheid in deze. Toegegeven moet worden dat er incidenteel geestelijken zijn geweest die meer moed en meer geweten hadden dan de officiële kerken en die in woord en daad geprotesteerd hebben, het vaak met hun leven betalende. De instituten echter zwegen, legden zich neer bij 'Gods wil' en vele van hun vertegenwoordigers deden hetzelfde. De Paus van Rome zweeg. Duitse geestelijken, dienstdoende in de Wehrmacht, bereikten na de oorlog de hoogste kerkelijke functies, zij protesteerden, maar niet tegen de slachting der Joden, maar tegen het feit dat het zo openlijk gebeurde. Voor het optreden zelf had men alle begrip.

In Litauwen, U weet wel, het lieve christelijke landje dat door de boze Russen is geannexeerd, werden hele Joodse gezinnen op de markt met ijzeren staven in elkaar geslagen, terwijl rondom keurige christelijke mensen van hun belang-

stelling en instemming blij gaven. De breisters bij de guillotine waren terug. In het christelijke Nederland zijn tenminste 30.000 Joden verraden à f 7,50 per stuk of een oude fiets. De ijver van de politie om de ondergedokenen op te sporen en de gevangenen te vervoeren en te begeleiden was onbegrensd. Toch is het hen misschien minder verwijtbaar. Had de kerk niet altijd gezegd dat de Joden enzovoort? Deze eeuwenlange beïnvloeding heeft de mensen direct tot deze bestialiteiten gedreven. Het is dan ook waar wat dr. L. de Jong zegt, dat vele eeuwen christendom uiteindelijk geleid hebben tot de holocaust. Het eeuwenlang discrimineren, het voortdurend als trouweloos bestempelen, het uitmaken voor 'Godsmoordenaars' moest bij herhaling op den duur tot een geweldexplosie jegens de Joden leiden. Voor de christenheid was de Joodse mens niet de broeder, ook al was het dan maar de minste, maar het wezen op wiens schouders alle eigen tekortkomingen gestapeld konden worden en die goed dienst kon doen als zondebok. Onmiddellijk na het poneren van deze terechte stelling door dr. De Jong verscheen een dominee op de t.v. die het uiteraard heel anders zag: de bekende kreet 'es ist nicht wahr', maar dan in het Nederlands, klinkt weer. Maar het is wel waar!

Nieuw slachtoffer

Nu zou de argeloze lezer kunnen denken dat het christendom iets geleerd heeft van dit gebeuren, maar dát is niet waar. Incidentele schuldbekentenissen worden omkleed met 'mitsen' en 'maren' en het onderwerp 'de kerk na Auschwitz' wordt alleen in de periferie van deze organisatie serieus behandeld.

Maar niet alleen dat, men heeft weer een nieuw slachtoffer gevonden en wel de homofiele medemens. Weer heeft men in de bijbel allerlei uitspraken ontdekt. Dit keer houdt de aanklacht niet 'moord op God', maar 'onthechting van Gods schepping' en zo begint het spel opnieuw. De ene kerkelijke synode is al jaren aan het onderzoeken of de homo-

sexuele medemens aan de kerkelijke maaltijden mag deelnemen, bij de ander is dat zonder verder onderzoek al verboden. Elders wordt een diep gelovig mens vanwege zijn geaardheid door zijn christelijke medebroeders bedreigd met lichamelijk geweld.

De homoseksuele medemens mag gediscrimineerd worden, ontslagen, geëtiketteerd en brodeloos gemaakt. Alles mag in nomine Patris Filli et Spiritus Sancti.

Het is ongelooflijk maar waar. Geen enkele reserve bij het geheel van Bijbelteksten. Niets geleerd! Christelijke politiek, wat dat ook zijn mag, verhindert al jaar en dag dat er een goede en acceptabele wet gelijke behandeling komt en dus mag een ieder zich laatdunkend over de geaardheid van een medemens uitlaten.

Wet opgeschort

Schrijver dezes maakte het mee dat het dagelijks bestuur van een grote ruitersorganisatie een mederuiters vanwege zijn homoseksuele geaardheid weigerde te accepteren als bestuurslid. Geen 'flikker' in het bestuur. Een klacht bij justitie werd niet behandeld, want de wet ontbreekt nog steeds.

Toegegeven moet worden dat de 'heren' toen wel hun excuses aanboden en dat die werden aanvaard. Betrokkene had echter geen keuze, de sprekers hadden hem goed in de tang. Hij had als betrekkelijk kleine zakenman geen behoefte om zijn seksuele geaardheid bekend te laten worden met alle gevolgen van dien. En zo werd een mens tweemaal diep vernederd, eenmaal uitgemaakt voor 'flikker' en eenmaal gedwongen om excuses te accepteren. Misbruik makende van de omstandigheden klopten de 'excusaanbieders' zich op de borst, verklaarden luid dat het voorval voorbij was en bleven zitten. Het kan allemaal, geen wet die er iets aan doet! Al deze afschuwelijke zaken zouden niet meer kunnen plaats vinden bij een goede wettelijke regeling, ook geen discriminatie meer met een religieus sausje. Maar met allerlei kronkelige theorieën wordt dat onmogelijk gemaakt. Het is om moedeloos van te worden. Tijdens de informatieperiode van het huidige kabinet konden we vernemen dat de wet gelijke behandeling niet zou worden ingediend, er wordt niets geregeld. De rechter op de plaats van de wetgever. Waar discriminatie al niet toe leidt!

Adriaan Bijl

Dead poets society

Robin Williams als leraar in onvergetelijke rol

Het onderwijs is een beroep waar een beetje de klad in is gekomen. Het basisonderwijs gaat nog wel, maar vooral op de middelbare scholen schijnen leraren hun pensioen vaak niet te halen, doordat ze vóór hun tijd opgebrand zijn. Gebrek aan interesse bij de leerlingen, materialisme en agressie maken het beroep vaak tot een beproeving. Onderwijs geven kan echter, voor wie de juiste toon weet te treffen, een heerlijk vak zijn, dankbaar en inspirerend. Veel mensen herinneren zich uit hun jeugd meestal wel één juf of meester die ze hun hele leven niet vergeten, doordat die iets van zijn of haar enthousiasme wist over te dragen op de klas. Zo'n soort onderwijzer speelt de hoofdrol in *Dead poets society*, een van de mooiste films die ik de afgelopen maanden zag.

John Keating wordt in het najaar van 1959 aangesteld als leraar Engels aan de Welton Academy, een vrij strenge kostschool in Vermont. De jongens op deze school worden voorbereid op de maatschappij, en niet zozeer op het leven in die maatschappij. Maar met de komst van Keating wordt alles anders. Hij blijkt een man die van plan is om de jongens ook iets mee te geven, waardoor ze van hun leven meer

kunnen maken dan alleen maar een gebaad pad, volgens de regels die hen door hun ouders en hun superieuren worden gesteld. Keating leert ze, dat ze zelf een wil hebben, dat ze zelf kunnen kijken, denken, conclusies trekken en keuzes maken. Op een ochtend laat hij ze kennis maken met de eerste beginselen van de poëzie, door ze de inleiding uit hun poëziebundel te laten scheuren, omdat de samensteller er, volgens

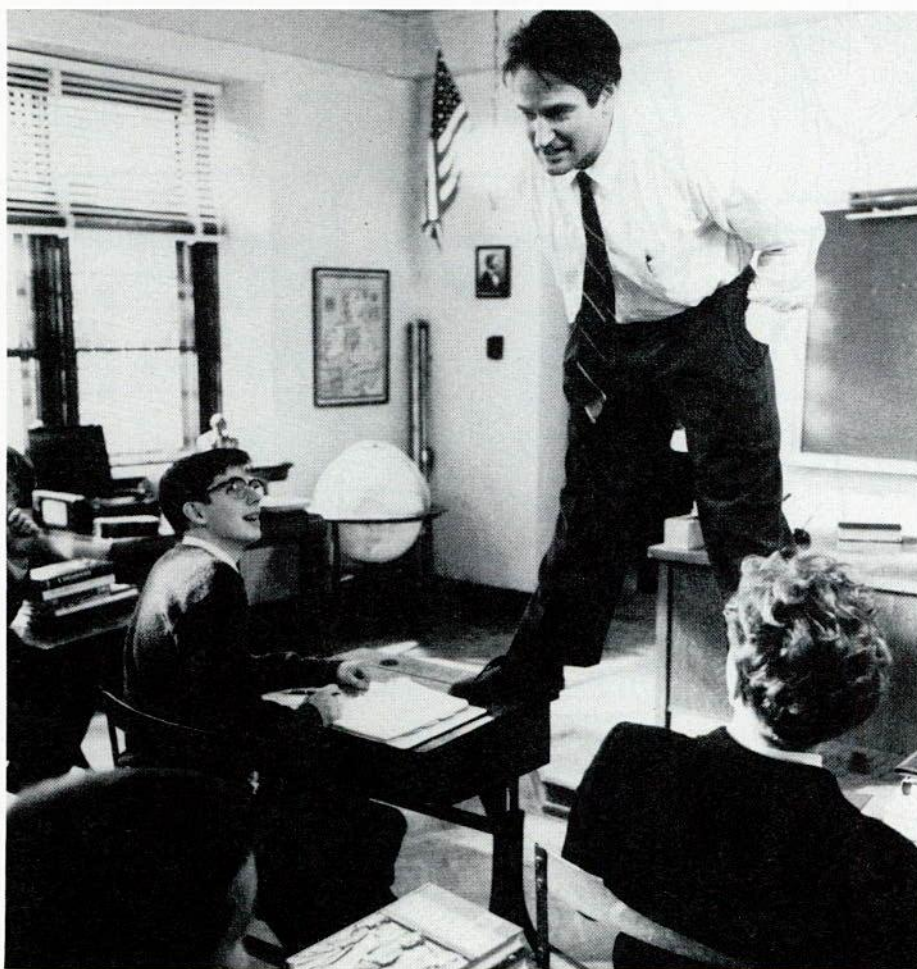
hem, niets van heeft begrepen. Niet alle leerlingen volgen zijn voorbeeld, maar een stuk of zeven beseffen dat daar historie wordt geschreven, en stellen zich gretig open voor zijn levensvisie. Een andere keer laat hij alle leerlingen op de lessenaar staan, omdat ze dan 'de dingen eens vanuit een andere invalshoek' zien. Weer een andere keer dwingt hij ze op het schoolplein om allemaal op een andere manier te lopen. Het geeft niet hoe, als het maar niet gewoon is...

De schoolleiding heeft al snel in de gaten dat Keating een vreemde eend in de bijt is, maar op zijn werk is vooralsnog weinig aan te merken, dus ze moeten met lede ogen aanzien hoe hij zijn klas aanspoort om de dag te plukken en met volle teugen van hun leven te genieten. Vooral de jonge Neil drinkt de inspirerende woorden van Keating gretig in. Hij wil acteur worden, maar zijn vader, die krom ligt om de jongen te laten studeren, wil daar niet van horen. Hij moet medicijnen studeren. Toch neemt Neil een rol aan in de opvoering van Een midzomernachtsdroom. Wanneer zijn vader onverwacht bij de opvoering aanwezig is, volgt een gruwelijke confrontatie: de lessen die Keating zo goed bedoelde, worden door Neil veel te eigenzinnig in praktijk gebracht.

Zijn zelfmoord is voor de leiding van de school een handvat om Keating te pakken: hem wordt onverantwoordelijk gedrag verweten en hij wordt ontslagen. Dat het groepje leerlingen dat onvoorwaardelijk in hem geloofde, zijn aftocht tot een triomf maakt door als één man op de lessenaar te gaan staan, kan daar weinig meer aan veranderen.

Natuurlijk staat de school als mikrokosmos model voor de maatschappij, waarin individueel denkende mensen het altijd moeilijker hebben dan kudde-dieren, maar waarin ze ook hun eigen grenzen durven verkennen, en genieten van het bewandelen van onbetreden paden...

Robin Williams, die voor 'Goodmorning Vietnam' al een Oscar had moeten krijgen, zou dit voor 'Dead poets society' wel eens echt in de prijzen kunnen vallen. In wezen is deze rol een nog veel grotere prestatie dan die vorige, want de beweeglijke, luidruchtige Williams is als de leraar Keating een ingehouden, bijna bescheiden man die, op een paar uitschieters na, meer kanttekeningen plaatst dan dat hij zelf echt grote scènes naar zich toe trekt. Toch weet hij van Keating precies het soort leraar te maken dat je je leven lang met je meedraagt, als je open staat voor een dergelijke originele, moedige persoonlijkheid. De jonge acteurs die de leerlingen spelen zijn allemaal nog onbekend, maar zullen dat, na deze eerste grote kans, zeker niet blijven: zonder uitzondering geven ze staaltjes van superieure acteerkunst weg. Regisseur Peter Weir, Australiër van geboorte, maakte eerder films als 'Witness', 'Galipoli' en 'The year of living dangerously'. Niet missen dus.

Robin Williams als onorthodoxe leraar in 'Dead poets society'.

Leo van Opzeeland

film in 't kort

Erik the Viking

Al worden de films die de leden van het Monty Python-team afzonderlijk maken nooit zo goed als de produkties waar ze alle zes (inmiddels helaas vijf) aan meewerkten, toch is de stijl onvervreemdbaar aanwezig bij alles wat ze doen. Zo heeft Terry Jones (de kleine die zo vaak vrouwenrollen speelde in de televisie-afleveringen) zijn krachten beproefd op **Erik the Viking** en 't is een komedie geworden die, juist in de details en de kleine grappen, veel authen-

Terry Jones in 'Erik the Viking'

tieke Python-momenten kent. Erik is een jonge viking, die in z'n hart vrij zachtmoedig van aard is. Moorden en verkrachten doet hij voor z'n fatsoen, maar eigenlijk houdt hij er niet zo van...

Via zijn grootvader komt hij erachter dat er een ander, minder agressief leven voor hem en zijn stamgenoten mogelijk is, maar daarvoor moet hij eerst, zoals het in een sage betaamt, de nodige obstakels overwinnen. Natuurlijk overleeft hij z'n barre, avontuurlijke tocht en eindigt alles zoals het hoort: gelukkig en positief. Tim Robbins, die al opviel in 'Bull Durham', speelt met Erik een memorabele hoofdrol. Hij is een Amerikaan, maar de typisch Britse humor blijkt hij toch goed aan te voelen. Naast Terry Jones spelen John Cleese, Eartha Kitt en Mickey Rooney heel aardige bijrollen.

Mystery train

De jonge Amerikaanse filmer Jim Jarmusch heeft, met nog maar drie films op zijn naam, in z'n eigen land maar ook in de rest van de wereld al een eigen, enthousiast publiek vergaard. Ook zijn nieuwste film **'Mystery train'** bleek geweldig aan te slaan bij al die fans. 't Is weer zo'n ongrijpbaar, onbenoembaar

stukje leven geworden, waar je toch ademloos naar zit te kijken. Net als altijd neemt Jarmusch rustig de tijd voor in wezen weinig interessante shots en laat hij mensen opdraven die weinig hebben dat hen bijzonder maakt. Juist daarin echter schuilt de kracht van Jarmusch: doordat hij ze voor de camera haalt, doordat hij ze observeert, worden ze bijzonder. 'Mystery train' is een drieluik, met als vast punt een klein goedkoop hotel in Memphis, Tennessee, ooit de bakermat van de rock and roll. Eerst komen daar twee Japanse tieners aan, die een bedevaart maken naar de plaats waar Elvis zijn eerste platen opnam. Ze brengen een bezoek

Scène uit 'Mystery train'

aan de Sun-studio, en later aan Graceland. Ze boeken een kamer in het hotel. 's Nachts om twee uur horen ze een DJ op de radio, en iets later een pistoolschot.

In de tweede luik zien we een jonge Italiaanse vrouw, die op doorreis is gestrand in Memphis. Ook zij neemt een kamer in het hotel, samen met een toevallige gaste die niet genoeg geld heeft om zelf een kamer te betalen. Ook in dit fragment komt om twee uur 's nachts de stem van de DJ uit de radio, en is even later het pistoolschot te horen. In het derde fragment zien we drie jongemannen het hotel binnenstuiven. Ze hebben een drankzaak overvallen, en een van hen heeft onbedoeld de eigenaar neergeschoten. Dat was het pistoolschot, dat ook in de beide vorige delen voorkwam. Een aantal levens, lijnen die elkaar kruisen en dan weer ieder huns weegs gaan, meer is 'Mystery train' niet. Maar het is genoeg om de aandacht voortdurend vast te houden, en alweer reikhalzend uit te zien naar Jarmusch' volgende produktie.

Black rain

Ook de Britse regisseur Ridley Scott heeft inmiddels de nodige faam verworven met een klein aantal films. Vooral 'Alien' en 'Blade runner' maakten hem beroemd.

'Legend' en 'Someone to watch over me' waren minder succesvol. Maar **'Black rain'** is weer een ouderwetse, zeer sfeervolle Scott, waarin dreiging en geweld factoren zijn die hij aanwendt voor momenten van intense, morbide schoonheid.

Twee New Yorkse politiemannen zijn getuige van een bloedige moord, gepleegd door een Japanner. Ze weten de man te pakken en krijgen de opdracht hem naar Osaka te begeleiden, waar

Kate Capshaw en Michael Douglas in 'Black rain'

hij zal worden berecht. Maar hun prooi ontvlucht en ze zien zich genoodzaakt om, in een vreemd land, met een cultuur die ze niet kennen, naar hem op zoek te gaan, waarbij ze al snel stuiten op de Japanse onderwereld.

Michael Douglas als de oudste van de beide 'cops' speelt een schitterende, cynische rol. Andy Garcia als z'n vrolijke, jongere partner die de reis naar het verre Osaka niet zal overleven, is minstens zo goed. Let verder op Ken Takakura als de Japanse politiemann die hen moet begeleiden bij hun speurwerk. Kate Capshaw levert de nodige glamour en romantiek.

Jesus de Montreal

De Canadese film **'Jésus de Montréal'**, die in Cannes net buiten de prijzen viel, maakt overal verhitte discussies los. Een toneelgezelschap voert de kruistocht van Jezus op in een park in Montreal. Het is een schitterende voorstelling en het publiek is laaiend enthousiast. Maar omdat de tekst uit de bijbel nogal vrij wordt geïnterpreteerd, verbiedt de kerk de voorstelling. Tijdens ingrijpen van de politie raakt de acteur die de hoofdrol speelt, ernstig gewond.

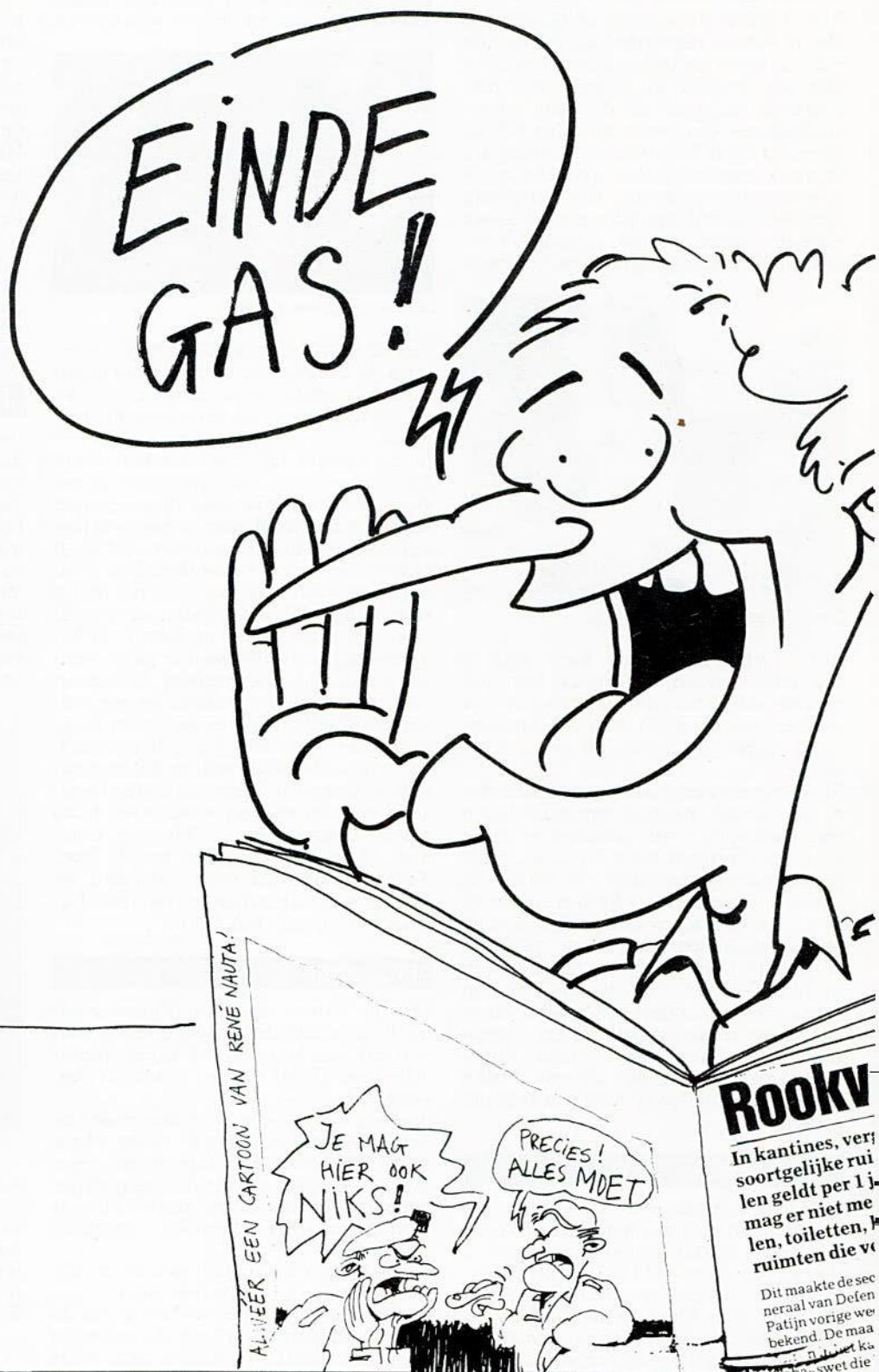

Lothaire Bluteau in 'Jésus de Montréal'

Arcand heeft de wonderen uit de bijbel op een heel ingenieuze manier verweven met de gebeurtenissen in het leven van de jonge acteur. Het is vooral dat ingenieuze opgezette script dat de film tot zoiets bijzonders maakt. Lothaire Bluteau speelt een prachtige titelrol.

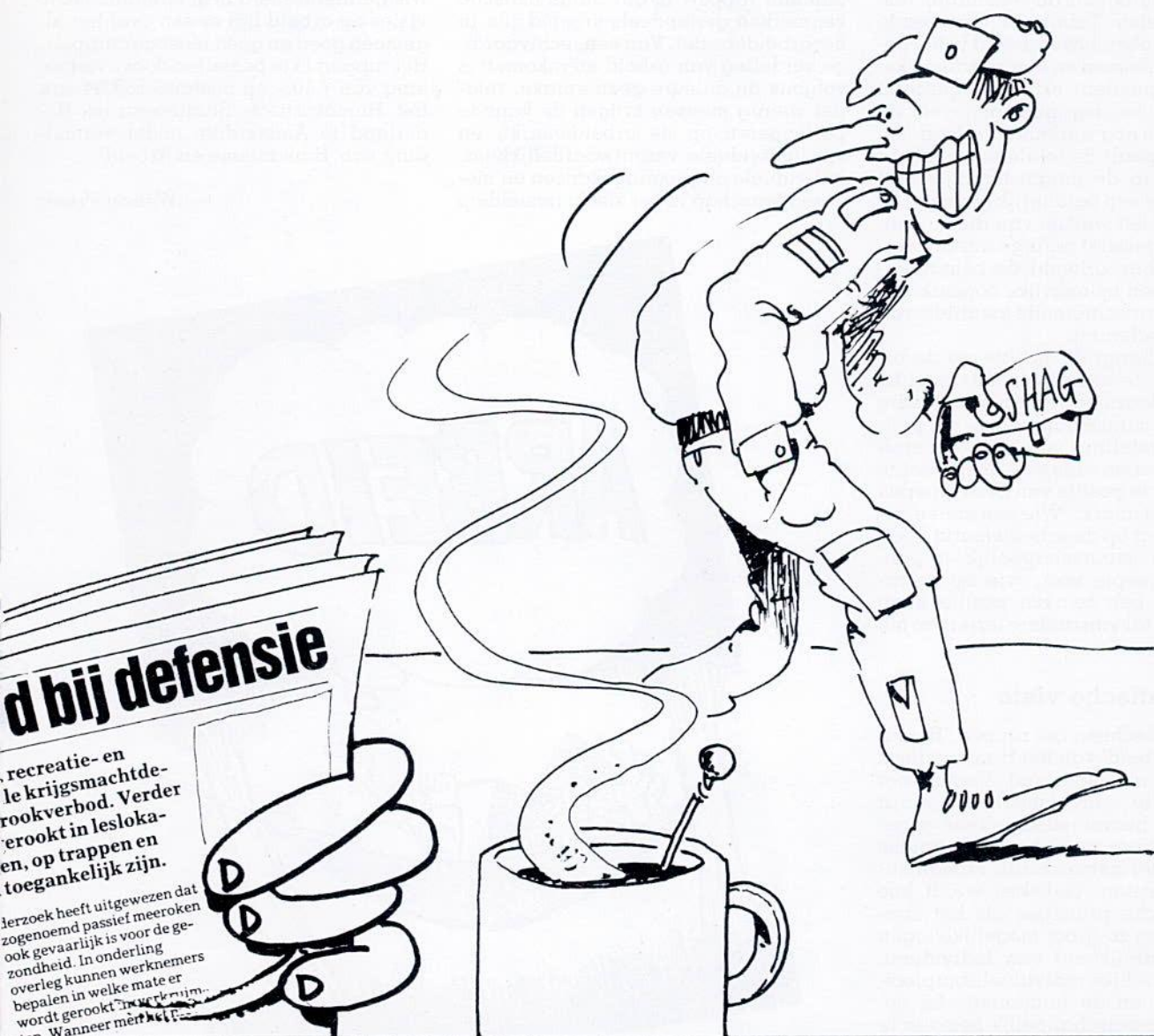
L.v.O.

Wie niet buiten roken kan

1989

gaat maar buiten roken

Humanisme en arbeid

Hoewel we leven in een tijd van hoge werkloosheid en arbeidsongeschiktheid, arbeidstijdverkorting en vervroegde uittreding, neemt arbeid een belangrijke plaats in ons leven in. Enquêtes wijzen uit dat na het hebben van een goede gezondheid, het hebben van werk de belangrijkste wens is van mensen. Daarbij moet je je bedenken dat arbeid en gezondheid sterk samenhangen. Werklozen voelen zich minder gezond dan werkenden en talloze ziekten zijn beroepsziekten. Zware lichamelijke arbeid in de bouw, werken met giftige stoffen in de industrie, de vervanging van type-machines door beeldschermen en verveling en afstomping onder dienstplichtigen zijn daarvan een paar voorbeelden. Arbeid staat in tal van opzichten centraal in ons bestaan.

Arbeid is de bron van inkomensvorming bij uitstek, zowel individueel als collectief. De inkomensverschillen tussen werkenden en niet-werkenden zijn vaak net zo groot als de verschillen tussen werkenden. Talloze niet-werkende vrouwen hebben bijvoorbeeld in het geheel geen inkomen en iemand die enkele jaren geleden arbeidsongeschikt werd, krijgt nu nog maar ongeveer de helft van een nog werkende collega. Bovendien bepaalt de totale hoeveelheid arbeid die in de maatschappij wordt verricht voor een belangrijk gedeelte de welvaart of het welzijn van die samenleving. Het relatief geringe aantal werkenden in bijvoorbeeld de bejaardenzorg blijkt een belangrijke oorzaak van de vaak tekortschietende kwaliteit van die dienstverlening.

Daarnaast hangt de positie op de arbeidsmarkt sterk samen met de machtspositie en daarmee van tal van andere zaken. De maatschappelijke en politieke achterstelling van ouderen, etnische groepen en vrouwen heeft veel te maken met de positie van deze groepen op de arbeidsmarkt. Wie een sterke positie bekleedt op de arbeidsmarkt heeft economisch, maatschappelijk en politiek een streepje voor, wie op de arbeidsmarkt een zwakke positie heeft delft ook op tal van andere terreinen het onderspit.

Humanistische visie

Onlangs verscheen het rapport 'Humanisme en arbeid' van het Humanistisch Studiecencentrum Nederland. Vanuit zeer verschillende invalshoeken wordt daarin een humanistische visie gegeven op arbeid en wordt het Nederlandse arbeidsbestel getoetst aan humanistische beginselen. Gekeken wordt hoe humanistische principes als het streven naar een zo groot mogelijke eigen verantwoordelijkheid van individuen, zo groot mogelijke individuele ontplooiingskansen en de humanistische opdracht het maatschappelijk bestaan te

verbeteren en te democratiseren gerealiseerd zijn in het Nederlandse arbeidsbestel.

De conclusie van het tien hoofdstukken tellende rapport is dat humanistische kenmerken grotendeels vreemd zijn in het arbeidsbestel. Van een rechtvaardige verdeling van arbeid en inkomen is volgens de auteurs geen sprake, relatief weinig mensen krijgen de kans te participeren op de arbeidsmarkt, en van individuele verantwoordelijkheid, individuele ontplooiingskansen en medezeggenschap is het slecht gesteld op

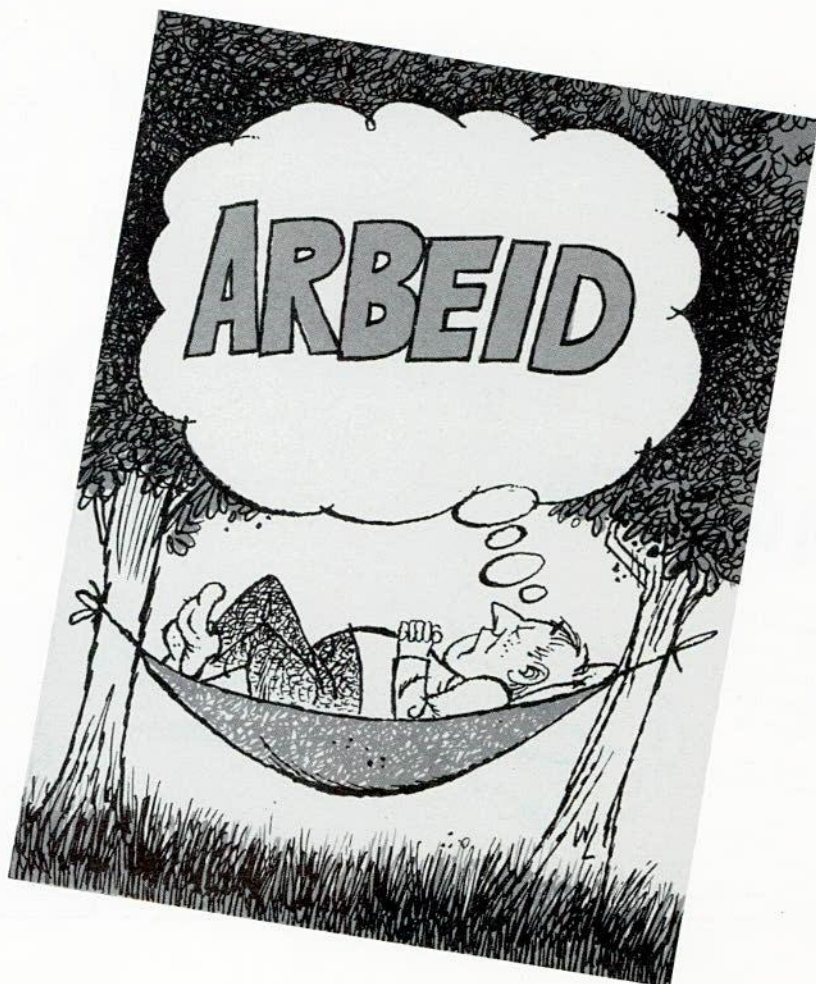
de Nederlandse arbeidsmarkt. De auteurs pleiten dan ook voor ingrijpende wijzigingen van ons arbeidsbestel.

Concreet plan

De meest concrete, actuele en door-dachte voorstellen komen van A.L. den Broeder, die een hervorming van de relatie tussen arbeid en inkomen voorstelt. Zijn plan komt erop neer dat via arbeidstijdverkorting, de omvorming van tal van tegenwoordig onbeloonde arbeid in beloonde arbeid en de koppeling van een garantie-inkomen aan door gemeentelijke overheden te creëren garantie-arbeidsplaatsen iedereen die op de arbeidsmarkt wil participeren de mogelijkheid daartoe wordt geboden. Ieder individu krijgt recht op werk en daaraan gekoppeld een inkomen. Dit realistische plan komt tegemoet aan tal van humanistische principes (zo groot mogelijke arbeidsparticipatie, rechtvaardige verdeling ontplooiingskansen, werk en inkomen) en geeft daarmee een begaanbare weg naar een arbeidsbestel dat de humanistische toets der kritiek kan doorstaan.

De kwaliteit van de overige hoofdstukken is misschien wisselend, maar voor wie geïnteresseerd is in humanistische visies op arbeid ligt er een over het algemeen goed en goed leesbaar rapport. Het rapport is te bestellen door overmaking van f 10,- op postgiro 550334 van het Humanistisch Studiecencentrum Nederland te Amsterdam onder vermelding van 'Humanisme en Arbeid'.

Wessel Visser

De Oostduitse sport na de val van de muur

'De Oostduitse sport zit in de wurggreep van zijn geschiedenis. De sportrobots lopen nog wel in de pas – bij de stroom vluchtelingen zaten hoege-naamd geen topsporters – , maar de vraag is hoe lang nog.'

Zo werd sinds het vallen van de muur doorgaans over de Oostduitse sport geschreven. Eén van de verhalen begon als volgt: *'De DDR heerst aan het sportieve front nooit meer als in de jaren tachtig.'*

Het is verbazingwekkend, hoe veel we ineens van Oost-Europa weten en hoe goed we de toekomst ervan kunnen voorzeggen. Het is alsof het kapitalisme zijn superioriteit ten aanzien van het failliete communisme in alle toonaarden wenst te benadrukken.

Ronduit insinuerend en onbehoorlijk is zo'n (ANP) typering als 'sportrobots'. Plotseling zijn het trouwens – later in het stuk van het Algemeen Nederlands Persbureau – geen robots meer, want ze pratten bij de schaatswedstrijden van Berlijn ineens vrijuit! Nu weet ik zelf weinig van schaatsen, maar ik weet wel dat ik destijds Karin Kania en Andrea Ehrich minstens zo openhartig en leuk vond praten als zeg maar Marieke Stam. Van de laatste herinner ik me namelijk geen woord.

Verderfelijke journalistiek

Verderfelijke journalistiek dus, en dat voor een persbureau dat geacht wordt de feiten te presenteren en zijn afnemers zo weinig mogelijk te misleiden. Maar nuanceren was ook in de dagbladen vaak ver te zoeken. Plotseling werd ontdekt, in welk een keurslijf de rode robots altijd hadden gezeten. De verslaggevers zouden wel eens even hun Westerse gelijk halen en aantonen dat het met de Oostduitse sportieve suprematie voorgoed voorbij is.

Klakkeloos wordt ervan uitgegaan, dat een maatschappelijke structuur die in veertig jaar is vormgegeven (en natuurlijk ook is opgedrongen) binnen een paar weken de nek is omgedraaid. Dat de jeugdsportscholen, de topsportclubs, de bedrijfsgebonden (top) sport en de Spartakiades in een mum van tijd zullen verdwijnen, tezamen met de sporthogeschool in Leipzig, het wetenschappelijk onderzoek naar sport en het kwalitatief zeer hoogstaande opleidingswezen. Jan de verslaggever uit Nederland heeft dat in één oogopslag bij een schaatswedstrijd, kunnen waarnemen.

De Oostduitse werkelijkheid is natuurlijk buitengewoon gecompliceerd. Zowel maatschappelijk als sportief. Dat onderscheid wordt trouwens in de DDR niet eens gemaakt, omdat de (top)sport op gelijke hoogte wordt gesteld als de geestelijke ontwikkeling van de mens.

Topsport is tevens een propagandistisch middel geweest, waarmee de DDR in het buitenland erkenning kon afdwingen, maar sport maakte tegelijk ook een wezenlijk deel van de ideologie uit.

Veel Oost Duitsers zijn inderdaad afgunstig op de bevoorrechte positie van topsporters, maar minstens even groot is de bewondering voor prestaties van landgenoten. Precies als elders dus. Maar plotseling wordt met grote nadruk bericht, dat de autobanden van schaatster Constanze Moser werden doorgesneden. Het bericht bleek later onwaar.

Ik denk dat te weinig wordt beseft dat dergelijke berichten veelal afkomstig zijn uit de Westduitse pulpkrant Bild. Als de DDR plotseling zo nadrukkelijk in het nieuws is als de afgelopen tijd, is elk sensatiebericht welkom en zelfs de internationale persbureaus nemen dat dan gaarne over. Verifiëren is er niet bij; hooguit wordt de bron (Bild) genoemd. Nogmaals: verderfelijke journalistiek.

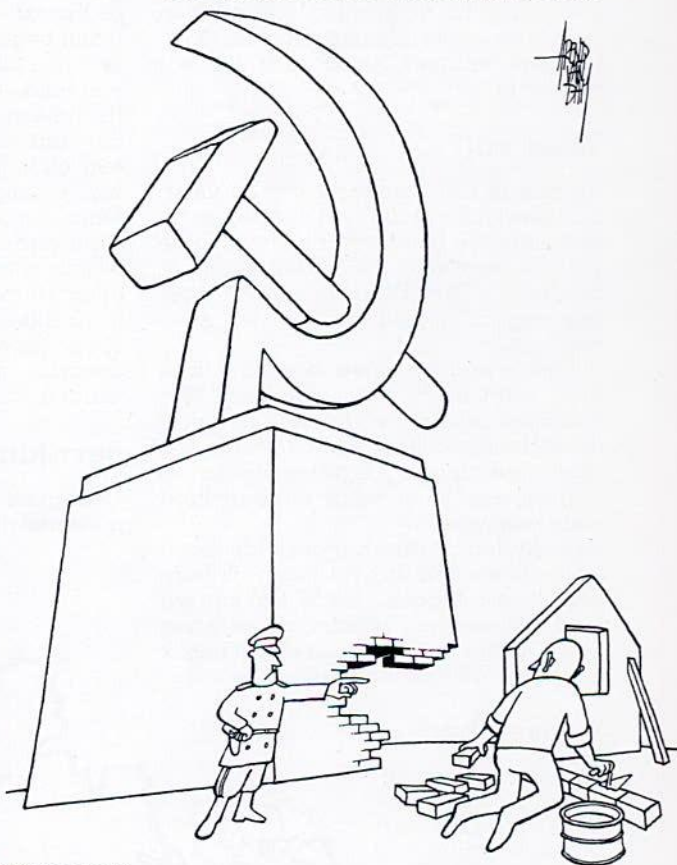
Genuanceerde visie nodig

Het is fascinerend om te zien – vooral als je zo'n vijftien maal in de DDR bent geweest, er veel aardige mensen kent en weinig bezwaar hebt tegen de uitgangspunten van het socialisme – dat een collectieve verkramping van jaren wordt afgeworpen. Het regime van Ulbricht en Honecker was afschuwelijk, maar bij alle onderdrukking en treurigheid had het wel degelijk ook enkele goede kanten. Niet voor niets is een groot aantal Oost Duitsers beducht dat hun land economisch en politiek zo

overvleugeld zal worden, dat de (zij het weinig talrijke) positieve verworvenheden in de vloedgolf verdwijnen.

Het is de taak van (Westerse) verslaggevers een zo objectief mogelijk beeld te schetsen. Daarbij horen de emoties van mensen die zich jarenlang gekooid hebben gevoeld. Maar daarbij horen ook de denkbeelden van de talrijke Oost Duitsers die er gedurende al die jaren het beste van poogden te maken, en zelfs van diegenen die er méetbaar (zoals de topsporters) het beste van maakten. Inderdaad werden en worden die topsporters bevoorrecht – daarom behoorden tot de vluchtelingen weinig topsporters – maar hoe zit het met ons eigen systeem van privilegering? Is dat zo veel beter? Worden in Nederland prestaties op maatschappelijk gebied zo veel rechtvaardiger beloond?

Ik wil allesbehalve de DDR-politiek van voorheen verdedigen. Ik lach mee, als ik hoor welk een chaos het is op de scholen, waar veelal de vakken maatschap-

pijleer of Staatsbürgerschaftskunde zijn afgeschaft, maar juist omdat ik in de DDR veel aardige Duitsers heb ontmoet, hoop ik vooral dat het Westen zijn objectiviteit bewaart en zich werkelijk wil verdiepen in de Oostduitse achtergronden, geschiedenis en mentaliteit. Een deel van de verslaggevers – zelfs dus in het schaatsen – blijkt zijn gram te willen halen, terwijl juist nu een genuanceerde visie gewenst is om niet een nieuwe tweedeling of vijandschap in Europa te bewerkstelligen.

Hans van Wissen

De Muur achter het strand

Niet iedereen is er even blij mee dat de Duitse hereniging een stapje dichterbij is gekomen. De deskundigen wuiven de angst voor een Groot-Duits Rijk weg, want zo iets kan niet meer in een Verenigd Europa, zeggen zij. Maar als de Republikaan van Schonhuber hun zin krijgen, dan mag je toch op zijn minst een beetje wantrouwend staan tegenover de Duitse wens 'heim ins Reich' te komen.

Iedereen is er natuurlijk wel blij om dat de Berlijnse Muur is opengemaakt. De Westerse pers besteedde veel aandacht aan deze onverwachte, feestelijke ontwikkeling. En de kranten, de radio en de televisie tekenden op wat vele Oost-Duitsers zeiden: „Na 28 jaar zijn wij weer vrij!”.

Weer vrij?

Nu heb ik altijd gedacht dat de Oost-Duitsers zich ook niet vrij voelden in de jaren voor de bouw van de Muur, in de periode van voor 1961. Dus eigenlijk zouden die Oost-Duitsers hebben moeten zeggen: „Na 44 jaar zijn wij weer vrij!”.

Maar als ze dat zeggen, vertrouw ik ze niet, want in de jaren van voor 1945 waanden alleen die Duitsers zich vrij, die Hitler vereerden, of het Nazisme nog zo erg niet vonden: „de treinen liepen op tijd; er was weer werk en Duitsland werd weer sterk.”

De echt democratisch ingestelde Oost-Duitsers zouden dus nu eigenlijk hebben moeten zeggen: „Na 56 jaar zijn wij eindelijk weer vrij!” Maar dat heb ik nog geen Duitser horen zeggen en dat heb ik nog in geen Nederlandse krant gelezen.

9 november

En waarom zeggen zoveel Duitsers nu dat 9 november een Duitse feestdag

moet worden? Hoe kan dat nu, want uitgerekend op 9 november begon Nazi-Duitsland aan zijn grootste misdaad. Op die datum in 1938 lieten de Nazi's in de Kristall-nacht de vernietiging van de joden beginnen. Zo'n dag zal dus nooit een feestdag kunnen worden in geen van beide Duitslanden.

Rechts-extremistische Duitsers en andere antisemieten zullen dat misschien een 'oude' geschiedenis noemen, waar we zo langzamerhand vanaf moeten. Maar zonder de Naziperiode was er geen verdeling van Duitsland nodig geweest; zonder de Naziperiode was er geen Holocaust geweest. Zonder die gruwelijke periode was er dus geen Muur geweest en hoefde het einde daarvan dus evenmin gevierd te worden.

Bevrijding

Overigens hoorde ik de EO-Tijdseinpresentatrice opgewekt zeggen hoe

mooi nu toch voor de eerste keer gebleken was dat een volk best in staat is om zijn dictatuur af te werpen. Zij is misschien te jong, maar er zal toch wel iemand op die redactie zijn die weet hoe veel volken in Afrika en Azië zich sinds de Tweede Wereldoorlog dekoloniseerden? Of die zich herinnert hoe in 1980 Rhodesië Zimbabwe werd? Of die besefte dat tijdens de opwindende over de Muur, het volk van Namibië zijn eerste verkiezingen beleefde?

Ik weet wel dat voor vele blanken in het Westen 'Bevrijding van Het Communisme' iets veel mooiers is dan het einde van het koloniale tijdperk. Maar we zullen toch ooit ook moeten leren beseffen, dat het koloniale bestuur voor de betreffende volken wel degelijk als een 'Bezetting' gold. Die zij met alle mogelijke middelen bestreden hebben. En waarvan zij het einde ervoeren als een Bevrijding.

De Namibiërs zullen hun komende onafhankelijkheid zeker ook als een Bevrijding ervaren. En zeg nou niet, dat de Namibiërs die bevrijding niet aan zichzelf te danken hebben, omdat de VS en de SU daarvoor hebben gezorgd en omdat Zuid-Afrika zich terugtrok. Want Nederland werd in 1945 ook niet door zichzelf bevrijd, of 'omdat de Duitsers zich terugtrokken', maar omdat wij door de Amerikanen en de Russen werden bevrijd. De Namibiërs hebben in die 23 jaar oorlog trouwens meer voor hun eigen bevrijding gevochten, lijkt mij, dan het Nederlandse volk destijds.

Zuid-Afrika

De Muur werd onverwacht opengemaakt; de ontwikkelingen in Oost-Europa gaan razend snel. Moeten we nu ook geloven dat de apartheid in Zuid-Afrika even snel en even vreedzaam zal worden afgeschaft? Dat lijkt me vooralsnog een gevaarlijke conclusie. Dat de zwarten in Zuid-Afrika kort voor het einde van de 20ste eeuw nu ook tot de Zuidafrikaanse stranden zijn toegelaten is mooi - dat had uiteraard nooit verboden mogen zijn. Maar zo'n randverschijnsel van de strand-integratie verandert niets aan de werkelijke machtsverhoudingen. En zolang de blanken denken dat zij de zwarten zoet kunnen houden, door ze op het strand toe te laten, is Zuid-Afrika nog lang niet bevrijd van de ergste vorm van racisme, die de wereld kent. Er staat een betonnen Muur achter het Zuidafrikaanse strand.

Karel Roskam

Doodnormaal

Of het normaal is dat je na twaalf weken nog kunt huilen als je een dierbaar iemand hebt verloren, vroeg hij. Dat leek mij zelfs doodnormaal. Een groot verlies kan diepe wonden slaan en grote littekens achterlaten. Een vriend van hem had zich op de motor doodgereden. Hij had de waarde van die vriendschap goed weten in te schatten. Zo goed, dat hij er nog steeds van over zijn toeren kon raken. Zijn collega's hadden er alle begrip voor gehad en hem gesteund.

Maar na een maand vonden ze het welletjes, hij moest zich er eens overheen zetten. Hoe hij dat moest doen vertelden ze er niet bij.

Hij kon zich er niet overheen zetten, ook al werd dat verwacht. Hij ging zich daarom stoerder voor doen dan dat hij was. Hij begon te drinken, waardoor hij zijn verdriet minder voelde. En zijn collega's kregen het idee dat hij het verdriet inderdaad had verwerkt, flinke vent. Maar de kruik gaat zolang te water tot ze barst. Ze zagen hem opeens huilend achter zijn bureau zitten. En wanneer mensen niet weten te reageren, zeggen ze soms de vreselijkste dingen. Zo ook zijn baas.

Die had dan wel een arm op zijn schouwer gelegd, maar toen hij zei: „Hoor nu eens, dit gaat toch echt niet zo. Er moet ook nog gewerkt worden, of niet dan?“, knapte er iets van binnen. Verdriet blijkt dus een limiet te hebben, na een maand of twee moet het ongeveer over

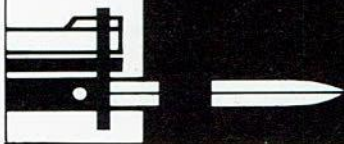
zijn. Zijn verdriet werd niet gedeeld. En dat deed misschien nog wel meer pijn dan het verlies dat hij had ervaren.

Dat deed hem ontdekken dat hij nu zelf, door het verlies van de ander, diepte en kleur aan zijn leven moest gaan geven. Dat was iets geheel nieuws. En daar kon hij nu ook kracht uit putten. Dat door de dood het leven niet rooskleuriger werd, maar wel menselijker. De strijd tegen dood en verdriet wordt altijd verloren. Maar in die strijd, de wil om te leven, voltrekt zich de menswording.

Een vertrouwen om het leven zo in te richten dat het van ware menselijkheid en liefde getuigt. In een werkelijk begripen, wat het is om mens te zijn.

Freek Pol

prikkels

Dagtochtje

Het dagtochtje dat het defensiepersoneel gratis kreeg aangeboden voor een bezoek aan het IJzeren Gordijn – voor de noodzakelijke motivatie – is nu dus weinig zinvol meer. Vele uren zaten die maten in de bus om een aantal hekken met prikkeldraad en wat uitkijktorens te bekijken. Soms zagen ze een paar VOPO's en dan was de reis geslaagd. In de folder over de reis stonden wat tekeningen van de situatie van de hekken en een tekst dat daarachter alles slecht was en aan deze kant het NATO-paradijs, met een pleidooi voor onze kapitalistische samenleving. De intentie van de defensieleiding voor dit gratis dagtochtje in diensttijd was duidelijk. Het is een vorm van voorlichting met als uitgangspunt: je moet in Zuid-Afrika geweest zijn om over de apartheid te kunnen oordelen.

Vraag is nu wat voor het dagtochtje in de plaats komt. De mensen achter dit soort voorlichtingsacties hebben nu zonder enige twijfel hun diagnose gereed, waardoor de veranderingen in het Oostblok hebben plaatsgevonden. Dat is voor hen zo simpel n.l. de afschrikking van de NATO-bewapening heeft de tegenstander tot inkeer gebracht. Daar waar de voorlichting over gaat in propaganda is doorgaans niet zo zichtbaar. De leiding van ons defensieapparaat gaat er nog steeds vanuit dat militairen dat verschil helemaal niet zien. Of zou men werkelijk denken dat de plaatsing van kruisraketten in ons land de oorzaak is van het ineenstorten van de communistische regimens. Juist nu blijkt overduidelijk dat in feite als grootste gevaar werd beschouwd de dialoog tussen de eigen bevolking en de vredesbewegingen uit het Westen. Dezelfde vredesbewegingen die binnen ons land als een bedreiging werden gezien voor het defensieapparaat. Terwijl hoge militairen werden uitgewisseld tussen NATO- en Warschau-pactlanden, kreeg geen enkele medewerker van het IKV meer een visum om het IJzeren Gordijn te passeren. Het praten met de toenmalige ondergrondse oppositiegroepen was een groter gevaar dan een toename van de NATO-bewapening.

Maar met al die evaluatie hebben we nog geen alternatief voor het dagtochtje. Dat militairen groepsgewijs eens gaan kijken naar de veranderingen bin-

nen het Oostblok kan best nuttig zijn, maar daar is het misschien nog te vroeg voor. We hebben nu jaren naar het IJzeren Gordijn gekeken en vernomen wat het leven daarachter in een communistische dictatuur betekende. Uiteraard waren we ons bewust van het 'grote goed' in onze samenleving. Als 'onze samenleving' beschouwden we toch het gebied van ons NATO-bondgenootschap. Misschien is het dan toch nuttiger om eens na te gaan of dat wel zo is. Daarom is een uitstekend alternatief voor het vervallen dagtochtje een bezoek aan onze NATO-partner Turkije. Het is iets verder weg, zodat het geen busreis maar een vliegreis wordt. Het is een prachtig land als je de toeristen mag geloven, maar daar gaan we er niet in de eerste plaats voor heen. Voor ons staat de motivatie voorop om de vrije wereld te verdedigen, waar ook Turkije deel van uit maakt. Een aantal Turkse medelanders gaan mee als tolk; wat een voordeel toch zo'n multiraciale samenleving. Die mensen kunnen dan ook even thuis kijken, maar ze zullen

ongetwijfeld weer mee terug vliegen. Als militair binnen het NATO-bondgenootschap kun je uiteraard vrij gaan en staan waar je wilt, dus geen begeleiding van Turkse collega's langs gebaande wegen.

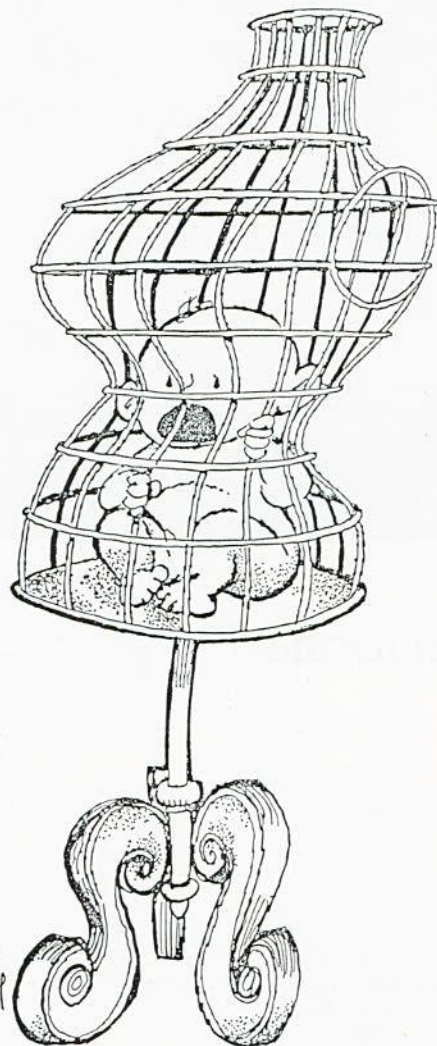
We brengen dan een bezoek aan een aantal mensen in gevangenis, waarvoor Amnesty International een lijstje heeft klaarliggen. In gesprek met deze mensen met behulp van onze medelanders blijkt dat ze gevangen worden gehouden voor hun politieke overtuiging en dat ze gemarteld worden.

Dat hadden we toch niet verwacht binnen onze vrije wereld. Misschien dat onze verontwaardiging daarover – juist als militair – een bijdrage kan zijn tot verandering in een menswaardiger samenleving. Als bondgenoten onder elkaar moet dat toch mogelijk zijn. Zo'n dagtochtje binnen ons NATO-gebied is toch ook uitstekend voor onze broodnodige motivatie.

Cor Out

Weer een cartoon van Willy Lohmann bekroond

Bij het vorig jaar in Frankrijk gehouden '11e Festival International de Dessin Humoristique' kreeg onze vaste tekenaar Willy Lohmann de 'Grand Prix d'Honneur' toegewezen voor de hieronder afgedrukte cartoon. Voorwaar geen geringe onderscheiding. Temeer wanneer men bedenkt dat Willy zijn tekening werd gekozen uit bijna zevenhonderd tekeningen gemaakt door tientallen cartoonisten afkomstig uit zesentwintig landen. De prijs, evenals 'un objet d'art' namens het Franse Ministerie van Cultuur, werden hem, in de Zuidfranse stad Anglet, uitgereikt door Jacques Faizant (een nationale grootheid op cartoongebied). Langs deze weg willen we Willy on-

ze gelukwensen doen toekomen voor dit zoveelste blijk van internationale erkenning.

Redaktie

gedicht

De situatie in Zuid-Afrika blijft de gemoederen bezig houden. Je kunt wel zeggen dat er geen dag voorbijgaat of we krijgen nieuws voorgeschoteld uit dit land.

In het verzet tegen het apartheidsregime speelt de poëzie een belangrijke rol. Voor iedereen die geïnteresseerd is in de literaire kanten van het Zuidafrikaanse verzet verscheen de dichtbundel *'O nag, kom gou, blij weg!'*. De samenstellers van deze bundel namen uitsluitend poëzie op van dichters die op enigerlei wijze hun woord hanteren als wapen tot verweer. Verzetspoëzie dus. Naast de in Nederland reeds bekende dichters als Breyten Breytenbach, Vernie February en Spho Sepamla komt men ook minder bekende namen in deze uitgave tegen. De meeste gedichten zijn tweetalig opgenomen, in het Engels of Afrikaans en in de Nederlandse vertaling.

'O nag, kom gou, blij weg!' is het vierde deeltje in de serie niet-Westerse poëzie. Eerder verschenen in deze serie reeds bundels met Chileense, Palestijnse en Indonesische poëzie. De prijs van deze bundel kon, dankzij subsidies van diverse organisaties, zeer laag worden gehouden.

Uit deze, kort geleden verschenen, bundel Zuidafrikaanse poëzie kozen wij het gedicht *'Mijn registratienummer'* van de volstrekt onbekende dichter Nakedi Phosa.

'O nag, kom gou, blij weg!' (Zuidafrikaanse poëzie). De Geus, Breda, 105 blz. Geill. f 10,-. (WH)

NAKEDI PHOSA

Mijn registratienummer

Ik moet het niet vergeten.
Het boek met mijn registratienummer;
Zonder dat ben ik net 'n auto
zonder nummerbord.

Het 'vertelt' waar ik vandaan kom;
Waar ik werk
het definieert en classificeert mij.
Het noemt mij bij naam en toenaam.
Verplicht plak ik het op mijn achterwereld
zoals 'n auto zijn nummerbord.

Mijn registratienummer;
Dat ik tegen mijn zin tevoorschijn moet trekken.
'n Produkt van de baas z'n wet
Wiens woord ik bang ben om te overtreden
Dus vergeet ik nooit mijn registratienummer.

Het werk van de tekenaar/ontwerper Joost Swarte beweegt zich in het grensgebied tussen strips en beeldende kunst. Naast strips maakt deze veelzijdige kunstenaar illustraties, boekomslagen en affiches. In 1984 ontwierp hij een serie kinderpostzegels, waarvan er één werd uitgeroepen tot de mooiste zegel van het jaar.

Lange tijd was Swarte's werk bekender in het buitenland dan in Nederland. Uitgaven van zijn werk verschenen soms jaren eerder in bijv. Frankrijk dan in eigen land. De laatste tijd is daar duidelijk verandering in gekomen. Nieuwe uitgaven verschenen (of staan op stapel) en zijn werk was te bezichtigen op tentoonstellingen.

Sinds 1982 verzorgt Swarte in Vrij Nederland de rubriek *'Niet zo, maar zo!'*. Een rubriek die het best te omschrijven is als uit het leven getekende praktische tips. De 'niet zo'-prent toont een min of meer bekend voorkomend probleem, terwijl in de 'maar zo'-tekening Swarte zijn creatieve oplossing geeft.

Van deze kostelijke 'Niet zo, maar zo!' tekeningen verscheen onlangs de vierde bundeling. Voor liefhebbers van het werk van Joost Swarte is iedere aanbeveling overbodig, voor hen die onbekend zijn met zijn werk een leuke kennismaking.

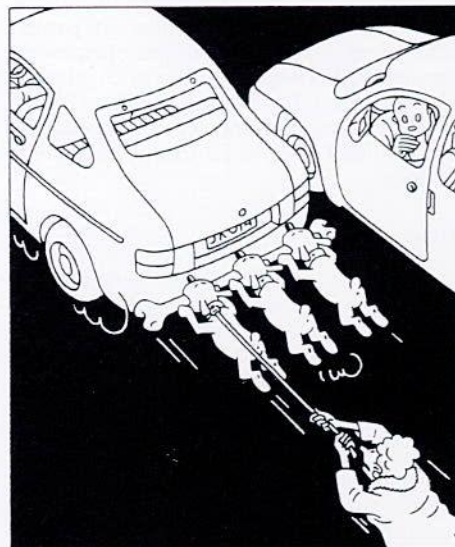
Joost Swarte: *Niet zo, maar zo!* De Harmonie, Amsterdam 1989. 63 blz. f 14,90 (WH)

NIET ZO,

SOMMIGE HONDEN ZIJN AGRESSIEF EN TAAI; ZE BIJTEN GRAAG EN LATEN NIET MEER LOS. BENT U BANG VOOR ZULKE HONDEN? MET 'N BEETJE INSPANNING KUNT U ZICH TEGEN ZE BESCHERMEN.

MAAR ZO!

ALLEEN EEN VERORDENING VERLOST ONS DEFINITIEF VAN HET KWAAD: IEDERE AUTOMOBILIST DIE DE STAD UITRIJDT MOET AAN ZIJN AUTO, IN PLAATS VAN EEN ACHTERBUMPER, 'N BOT MONTEREN.

Hank Mobley

Kampioen middengewicht van de tenorsax

Ondanks het feit, dat de oudere jazzliefhebber met enige nostalgie het verdwijnen van de LP gadeslaat, zal ook hij moeten erkennen, dat de CD qua geluid grote voordelen biedt. Spetters en tikken behoren nu tot het verleden, hoewel een enkele CD ook wel eens feilen vertoont. Veel belangrijker is echter, dat het enorme succes van het zilveren schijfje de platenmaatschappijen er toe heeft gebracht om oude opnamen opnieuw uit te brengen en zelfs met sensationele vondsten uit de archieven op de propen te komen. Zo wordt de markt overstroomd met schitterend materiaal en moet de jazzfan eigenlijk miljonair zijn om alles te kunnen aanschaffen.

Voor het gemak ga ik er maar vanuit, dat grootgeldbezitters in het leger en de burgermaatschappij niet zo vaak voorkomen en dus moeten er keuzes worden gemaakt.

Om dit kiezen wat te vergemakkelijken wil ik in dit artikel eens de aandacht vestigen op een tenorsaxofonist, die nooit echt beroemd is geworden, maar onder zijn collegamuzikanten een grote naam had en wiens talloze opnamen tegenwoordig weer royaal verkrijgbaar zijn. Ik bedoel Hank Mobley, die op 7 juli 1930 in Eastman, Georgia werd geboren en op 30 mei 1986 te Philadelphia overleed.

Jong talent

Zijn jeugdijaren, die hij in New Jersey doorbrengt, vertonen het geijkte patroon van muzieklessen op school enz., maar het is wel opvallend, dat de jonge Hank pas op 16-jarige leeftijd voor het eerst een tenorsax in zijn handen krijgt. Hij blijkt, zoals alle echte talenten, een vlugge leerling te zijn en op zijn negentiende heeft hij zijn eerste professionele engagement. Hank gaat spelen met de rhythm en bluesband van Paul Gayten en het is daar hard werken 'geblazen'. Tijdens een optreden in Newark bevindt drummer Max Roach zich in de zaal en

hij herkent dadelijk het enorme potentieel van de jonge Mobley. Roach neemt Hank in zijn groep op en gedurende eni-

ge jaren spelen zij samen. Er zijn wat opnamen uit die tijd (1951-1953) bewaard gebleven en we horen een ruige ongepolijste tenorist, die nog duidelijk naar een eigen stijl op zoek is.

De Jazz Messengers

Dat Mobley in die jaren keihard gestudeerd moet hebben, blijkt in 1955, wanneer hij een plaat maakt met pianist Horace Silver, bassist Doug Watkins en slagwerker Art Blakey voor het Blue Note label. Het resultaat bevalt platenboss Alfred Lion zo goed, dat hij Horace Silver vraagt een nieuwe sessie met dezelfde groep te doen. Silver gaat hier uiteraard maar al te graag op in en voegt trompettist Kenny Dorham aan de bezetting toe. Aldus ontstaan de Jazz Messengers, die via platen als *At Café Bohemia* en *Horace Silver en de Jazz Messengers* een grote populariteit verwerven en met het stuk *The Preacher* zelfs een absolute hit scoren!

Op deze LP's bewijst Mobley een gerijpte muzikant te zijn met een volstrekt eigen spelopvatting en een sound, die aan Lester Young doet denken, hetgeen in die jaren van Hard Bop nogal opvalt. Hank doet echter geen concessies en dat zou voor zijn hele verdere leven gelden.

Een 'loner'

Mobley maakt in die tijd zeer veel platen en je zou verwachten, dat hij daardoor een grote naam zou krijgen, maar dat blijkt allemaal zeer betrekkelijk. Zijn medemusici waarden hem om zijn vakmanschap en zijn subtiele lyrische stijl, maar voor het grote publiek blijft hij een wat mystieke figuur.

Hank, die vanwege zijn drugsverslaving een paar keer in de gevangenis belandt, is een typische 'loner'. Hij houdt niet van publiciteit, gaat inter-

vragen staat vrij

Argeloos vroeg ik hem:

„Hoeveel kans maak je om met die opleiding aan het werk te komen? Die markt is toch verzadigd?”

Het onverwachte antwoord:

„Zie je, ik heb al op de kleuterschool gehoord dat de maatschappij niet op ons zat te wachten; op school is die boodschap eindeloos herhaald. Er werd ons weinig kans gegeven aan de slag te komen.

Ik heb daar mijn conclusies uit getrokken en ben dit vak gaan leren; het leek me wel iets. Het is me afgeraden, want ik zou er geen werk in kunnen vinden. Maar ik heb zo geredeneerd: als ik toch niet nodig ben, moet ik mijn leven zo inrichten dat ik er plezier aan beleef en het zo aangenaam mogelijk maak. Vandaar dat ik deze studie heb gedaan; en met plezier. Verder zie ik wel.”

Ik was stil, kon niet direkt iets zeggen.

Zat er een ondertoon van pijn, teleurstelling?

Was het een aanklacht?

Het raakt mij:

- Ik ben er ook aan gewend geraakt dat jongeren verteld wordt dat ze op de arbeidsmarkt niet nodig zijn...
- Een jongere wil graag horen dat hij belangrijk is, iets kan betekenen; niet alleen voor andere mensen, maar ook voor de maatschappij.

Hij heeft daar recht op.

- We hebben zoveel jaren werkloosheid laten voortbestaan; jonge mensen zo weinig perspectief geboden.

Raakt het jou?

Hoe?

Steven

views uit de weg en wil eigenlijk maar het liefst met rust gelaten worden. Hij vindt, dat zijn muziek voor zichzelf spreekt. Een dergelijke opstelling maakt iemand echter niet populair bij mensen, die een carrière kunnen maken of breken. Ik bedoel dan vooral de jazzjournalisten, die er altijd moeite mee hebben, wanneer een muzikant hen negeert. Ik wil niet beweren dat Hank Mobley wordt doodgezwegen, maar toch... Natuurlijk heeft onze man in die periode ook veel concurrentie van exuberante persoonlijkheden als Sonny Rollins en Johnny Griffin, terwijl ene John Coltrane zich juist in die jaren manifesteert als het grootste saxofoon-talent na Charlie Parker.

Naast Miles Davis

Toch staat Mobley omstreekt 1960 naast Miles Davis in de opnamestudio, een bewijs, dat hij zeker voor zijn collega's 'top of the bill' was geworden. Over-

rigens duurt de verbintenis met de Davisgroep niet zo lang, want de beroemde trompettist zoekt eigenlijk naar een wat 'forsere' saxofonist.

Dit alles neemt niet weg, dat Hank juist in dat bewuste jaar 1960 met *Soul Station* een plaat maakt, die een absolute topper wordt en die ook nu nog als één van de zeldzame parels in de jazzgeschiedenis wordt beschouwd. We horen hier een blazer, die met een volmaakt meesterschap het ene na het andere chorus aan elkaar rijgt en bij zijn muzikale escapades perfect wordt begeleid door de fameuze ritmesectie Wynton Kelly, Paul Chambers en Art Blakey.

Een jaar later verschijnt het al even mooie album *Workout* naar aanleiding waarvan de bekende jazzcriticus Leonard Feather schrijft: „Hank Mobley is the middleweight champion of the tenorsaxophone.” Hij wilde daarmee zeggen, dat de stijl van Mobley eigenlijk het midden hield tussen zware tenoren

Personalia

Op 27 november 1989 overleed op 73-jarige leeftijd de oud-secretaris van de bureaus Assen en Havelte van de dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging bij de krijgsmacht, de heer Gerard Wijngaarden. Wij betuigen de nabestaanden onze deelneming.

Redactie

als Coleman Hawkins en lichte als Stan Getz.

Dalende interesse

Tot aan het begin van de jaren zeventig maakt Mobley nog talloze opnamen voor Blue Note, maar veel materiaal blijft onuitgebracht op de planken liggen.

De popmuziek heeft inmiddels de jazz volledig verdrongen en voor de compromisloze klanken van Mobley bestaat nog maar weinig belangstelling. Het wordt echt stil rond de tenorist, die bovendien nog met gezondheidsproblemen te kampen krijgt.

Mobley lijdt aan een ernstige longaan-doening en moet verscheidene operaties ondergaan, waarbij ondermeer een long wordt weggenomen. De behandelende artsen adviseren hem te stoppen met spelen, maar een heel enkele keer kruipt het bloed toch waar het niet gaan kan en dan verschijnt Hank in zijn woonplaats Philadelphia op het podium.

Comeback

De tachtiger jaren luiden een hernieuwde belangstelling voor de jazzmuziek in en mede door het fenomeen CD krijgt ook het werk van Hank Mobley weer wat meer aandacht. De saxofonist wordt hierdoor geïnspireerd tot een comeback, die vooral gestalte moet krijgen op het North Sea Jazz Festival van 1986, waar hij zal optreden met zijn grote Nederlandse bewonderaar pianist Rein de Graaff. Helaas mag Hank dit niet meer meemaken, want op 30 mei 1986 overlijdt de door het grote publiek onderschatte muzikant aan een longontsteking.

Voor alle echte jazzliefhebbers zal de unie, melancholieke sound van Hank Mobley echter altijd een muzikale bron van vreugde blijven!

Theo Carree

Aanbevolen opnamen:

'The Jazz Messengers At Cafe Bohemia' Blue Note BLP 1555 / 56
'Horace Silver And The Jazz Messengers' Blue Note BLP 1568
'Soul Station' Blue Note BLP 4031
'Roll Call' Blue Note BLP 4058
'Workout' Blue Note BLP 4080
Dit zijn de originele platennummers, maar het meeste is ook op CD verkrijgbaar.
(Th.C)

Goede gel hoeft niet duur te zijn

Onderzoek Konsumenten Kontakt

Haargel is een cosmeticaproduct waar tegenwoordig bijna niemand meer buiten lijkt te kunnen. Vooral jongeren gebruiken veel gel. Konsumenten Kontakt onderzocht in samenwerking met Rijkshogeschool IJsselland in Deventer de ervaringen van mensen met het gebruik van haargel. Ook werden 15 verschillende merken haargel door middel van een gebruikers-test beoordeeld. Conclusie: een goede haargel hoeft niet duur te zijn en een dure gel is niet altijd een goede gel.

De omzet aan cosmetica-artikelen is in Nederland enorm: in 1988 2,2 miljard gulden. Er zouden zelfs al cosmetica-junks rondlopen: meisjes van 13 tot 19 jaar die gemiddeld 380 gulden per jaar aan cosmetica uitgeven.

Haargel is een product dat de cosmetica-markt op stormachtige wijze heeft veroverd. De meeste jongeren gebruiken het om hun haar te verstevigen of om een uniek kapsel te creëren. Gel bestaat voor het grootste gedeelte uit water en alcohol. Daarnaast worden geuren en kleurstoffen, en enkele andere stoffen aan gel toegevoegd. De belangrijkste zijn vinylhars en natriumhydroxide. Vinylhars zorgt ervoor dat, zodra het alcohol watermengsel is verdamppt, als het ware een film laagje om het haar heen wordt gevormd. Hierdoor wordt het haar verstevigd. Natriumhydroxide is als ontstopper te koop bij de drogist. Het wordt in zeer kleine hoeveelheden aan gel toegevoegd. Het maakt het haar wat soepeler waardoor het makkelijker in model te brengen is. Haargel moet in principe minstens 30 maanden houdbaar zijn.

Schadelijkheid

Uit het onderzoek van Konsumenten Kontakt blijkt dat veel gel-gebruikers denken dat haargel schadelijk is voor

haar en huid (38%). De door Konsumenten Kontakt geraadpleegde deskundigen zijn van mening dat het met de schadelijkheid van haargel erg meevalt. Bij de Keuringsdienst van Waren worden niet of nauwelijks klachten over haargel ontvangen. Haargel is minder schadelijk voor het milieu en gezondheid dan haarlak. Ook dermatolo-

Haargel is minder schadelijk voor milieu en gezondheid dan haarlak

gisch gezien (de invloed op de hoofdhuid) is haargel niet of nauwelijks schadelijk. Slechts bij uitzondering treden huidirritaties op.

Maar wie veel gel gebruikt op geverfd en gepermanent haar, of het haar vaak föhnt, loopt een grotere kans dat het haar dof, broos, klitterig of plakkerig wordt.

Gelgebruikers

Konsumenten Kontakt heeft in samenwerking met de Rijkshogeschool IJsselland onderzoek verricht naar de ervaringen van mensen met haargel. Een kleine vierhonderd mensen deden aan het onderzoek mee.

Gel is het populairst bij jongeren tot 20 jaar. Bijna alle ondervraagde jongens en meisjes van die leeftijd gebruiken het. In de leeftijdscategorie tot 35 jaar smeert nog altijd ruim 80% van de door Konsumenten Kontakt geïnterviewde mensen gel in het haar. Mannen en vrouwen gebruiken even vaak gel. De grootste groep gebruikers is te vinden bij mensen met steil haar. Maar liefst 80% gebruikt het. De meeste deelnemers aan het onderzoek smeerden meerdere keren per week gel in hun haar.

Jonge mensen die geen gel gebruiken hebben meestal dik haar met krullen. Zij vinden het niet nodig gel te gebruiken. Oudere niet-gebruikers staan vaak sceptisch tegenover het verschijnsel haargel. Zo vindt men het „vieze troep“ of denkt men dat het slecht is voor het haar. Ook gebruikt men nogal eens andere haarverstevigers als haarlak of vloeibare haarversteviger.

Ervaringen met gel

Normale en extra verstevigde gels worden door de consument het meest gekocht. De haargels met extra versteviging vinden vooral aftrek onder jongeren tot 20 jaar.

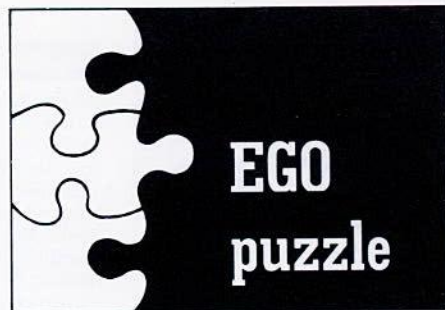
Er zijn veel verschillende merken gel verkrijgbaar. Toch heeft de consument duidelijke voorkeuren. 30% van de respondenten koopt een huismerk. Bijvoorbeeld gel van ETOS, de HEMA of het Kruidvat. Vanwege de relatief lage prijzen worden deze vooral door jongeren tot 20 jaar aangeschaft. Van de merk-gels zijn met name L'Oreal (25%), Wella (12%), Andrélon (10%) en gels van Schwarzkopf (9%) populair. Uit het onderzoek van Konsumenten Kontakt blijkt dat de ondervraagden in de meeste gevallen tevreden zijn over het merk dat men nu gebruikt. Om uiteindelijk op dat merk uit te komen is er wel wat

Bijna alle jongeren tot twintig jaar gebruiken gel

geëxperimenteerd. Bijna 60 procent van de deelnemers is van merk verwisseld. Bijna de helft van de gelgebruikers is van merk veranderd omdat het eerste merk dat men koos niet voldoende verstevigde of te weinig volume aan het haar gaf. Bovendien is 10% van de respondenten van merk veranderd omdat de gel te sterk rook. Ruim twintig procent van de ondervraagden veranderde

Tabel gel

	Verpakking	Inhoud in ml	Prijs in f	Prijs per 100 ml	Aantal testen
1. Easy Form	pot	250	2,95	1,18	9
2. Hema	pot	250	2,75	1,10	14
3. Junior (Schwarzkopf)	pot	150	4,95	3,30	9
4. Lavona (Wella)	tube	150	4,90	3,27	8
5. New Wave (Wella)	tube	150	5,95	3,97	9
6. Silkience (Gillette)	tube	125	3,90	3,12	10
7. Super (Super Select)	pot	150	2,49	1,66	10
8. Taft (Schwarzkopf)	tube	150	3,95	2,63	9
9. Poly Swing (Henkel)	tube	150	4,90	3,26	9
10. Keune	tube	200	12,25	6,13	9
11. Hegron (Gruma)	pot	250	2,95	1,18	10
12. Yves Rocher	tube	100	9,95	9,95	9
13. Studio (L'Oreal)	tube	150	5,95	3,97	10
14. Etos	pot	500	2,95	0,59	12
15. Kruidvat	pot	500	2,95	0,59	9

Visitekaartjes

De oplossing van de zandloper in het decembernummer luidt als volgt: 1-ver-talen; 2-ratelen; 3-latere; 4-teler; 5-teer; 6-ree; 7-re; 8-e; 9-es; 10-els; 11-slee; 12-sleep; 13-slepen; 14-sloepen; 15-loep-lens.

Hieronder weer eens een viertal visitekaartjes, waarbij door omzetting van de letters van naam en woonplaats het beroep van betrokkenen kan worden gevonden.

R. Woe
Knijp

M. A. Jesik
Meer

U. Rammel
Beek

E. P. Sprak
Edam

De allergeedkoopste gels van het Kruidvat en de ETOS van 59 cent per 100 ml zijn door het gebruikerspanel echter als het slechtst beoordeeld. Het eigen merk van de HEMA en Easy Form komen het beste uit de test. Deze kosten ruim een gulden per 100 ml. Een goede gel hoeft dus niet duur te zijn.

Omgekeerd hoeft een dure gel niet goed te zijn. De duurste merken, Keune en Yves Rocher, komen niet verder dan een 10e en 12e plaats. Opvallend is dat Studio van L'Oreal, het populairste merk haargel, met een 13e plaats wel erg laag scoort.

PVC in gelverpakkingen

In Koopkracht heeft u herhaaldelijk over PVC (polyvinylchloride) kunnen lezen. PVC is een milieu-schadelijke stof omdat het moeilijk afbreekbaar is. Bij verbranding komen er giftige stoffen als dioxine vrij. Daarom vinden milieu- en consumentenorganisaties dat PVC verboden moet worden.

Konsumenten Kontakt onderzocht de verpakkingen van de 15 merken haargel. In 3 daarvan troffen we PVC aan: Kruidvat, Easy Form en HEMA. De laatste twee komen als beste uit de gebruikerstest.

Konsumenten Kontakt heeft de fabrikanten van de resultaten op de hoogte gesteld. De fabrikanten hebben toegezegd de PVC zo snel mogelijk uit de verpakking te verwijderen.

(Uit: Koopkracht, november 1989)

van merk omdat de gel vies, korrelig, plakkerig, vetig, van slechte kwaliteit was of jeuk veroorzaakte.

Prijs en kwaliteit

De prijzen van gel per 100 ml verschillen enorm. Bij ETOS en het Kruidvat koop je 100 ml voor 59 cent. Yves Rocher rekent voor zijn gel f 9,95 per 100 ml. De meeste mensen verwachten dat duurdere gels een stuk beter zijn. Het is natuurlijk de vraag of dit waar is. Om een idee te krijgen van de prijs-kwaliteitsverhouding van haargel heeft Konsumenten Kontakt een gebruikerstest uitgevoerd. Een dertigtal mensen heeft 15 verschillende merken gel getest. Op die manier vonden in totaal 146 testjes plaats. De gels zijn blind getest. Dat wil zeggen dat het panel niet wist welke merken

gel men op het hoofd smeerde. De proef heeft betrekking op gels met een normale versteviging. Elke dag werd een ander merk gel getest. Met behulp van een elf criteria moest de gel worden beoordeeld. Zo is bijvoorbeeld een beoordeling gevraagd van de geur van de gel, de smeerbaarheid, de mate van versteviging, het effect op de glans van het haar en het haarvolume. Ook is een totaalbeoordeling gevraagd.

Gebruikerstest

In de tabel vindt u de resultaten van het onderzoek. De 15 merken gel staan in rangorde vermeld; nummer 1, Easy Form is als beste uit de test gekomen en nummer 15, de gel van het Kruidvat, als slechtste. Uit de gebruikerstest blijkt dat een goede gel niet duur hoeft te zijn.

Foto Chris Pennarts

Tsjechische volksroman

'Heb je wel eens gehoord van de „intoct“ in Tsjecho-Slowakije in '68?'

Oleg (een jonge Rus; FS) zwijgt. 'Wat hebben ze jullie verteld?' 'Weet je waarom jouw kamers een vrouw op straat hebben doodgeschoten? Omdat ze haar paraplu opstak! Een opvouwbare, zo iets kenden ze niet! Ze dachten dat het een machinegeweer was.'

Een stukje dialoog zoals dat – op verschillende manieren, maar met dezelfde emotionele lading – meermalen terugkeert in de magistrale roman 'De façade' van de Tsjechische schrijfster Libuše Moniková (Praag 1945).

De vragensteller is Podol, die met nog drie kunstenaars werkt aan de restauratie van de renaissance-fresco's op de façade van kasteel Friedland in Bohemen. Eigenlijk onbegonnen werk, want als ze aan de ene kant klaar zijn, bladdert de zaak er tientallen meters terug al weer af. Overigens restaureren ze niet alleen, maar verwerken ze er ook heel ironisch de alledaagse socialistische werkelijkheid in.

In de winter gaan ze op weg voor een opdracht in Japan. Een reis, dwars door de Sowjet-Unie, met niets dan oponthoud: in Siberië o.a. door een groep wetenschappers en in een vrouwendorp, waar een tovenaars de patriarchale prestatieaanspraken 'ontmant' door mannen in renderen te veranderen. Moniková, die Engels en Duits studeerde en promoveerde op een vergelijkende studie over 'Coriolan' van Shakespeare en Brecht, kreeg in '87 de Alfred Döblin-Prijs voor 'De façade'. Dit bijzonder geestige boek, rijk aan verbeeldingskracht en (politiek) relativiseringsvermogen, is een waardige voortzetting van de traditie van 'volksromans' zoals Cervantes' Don Quichotte. **Libuše Moniková: De façade.** Van Gennep, Amsterdam 1989. 440 blz. f 48,50. (FS)

Liefde

In de inleiding van zijn boek 'Liefde is geen mannenwerk' stelt de Duitse klinisch psycholoog dr. Wilfried Wieck (1938) 'De man laat het liefhebben aan de vrouw over. Hij laat zich liefhebben. Maar hij heeft niet lief'. Toch blijven vrouwen zich, aldus Wieck, 'verbonden voelen met mannen en blijven hen verzorgen. Vanuit die geborgenheid dwingt de man zijn zekerheid af en creëert hij concurrentiesystemen, prestigegevechten en macht'. Tegen het einde zegt hij evenwel ook dat menige vrouw het gevoel nodig heeft 'dat ze de redster van de man blijft. (...) Helpster en therapeute zijn, betekent macht hebben'. Waarmee de vicieuze machtsirkel van de meeste man-vrouw relaties dus weer gesloten lijkt.

Over de noodzaak om die cirkel te doorbreken gaat dit boek. Er worden daartoe – vaak puntgevoels – veel concrete mogelijkheden aangereikt. Mannen worden daarbij (terecht) niet gespaard, vrouwen soms ook niet, al lijkt Wieck van de laatste toch weer meer te verwachten, althans van de ideeën van een aantal van hen (het laatste hoofdstuk is getiteld 'Het humanisme van de twintigste eeuw is het feminisme'). Eerder komen, onder veel meer, aan de orde: een moeder/zoon-komplot, eerste schreden op weg naar inzicht, mannen en hun verslaving aan vrouwen, jaloezie van de man op de sterke vrouw en mannelijk zwijgen. Een boek dat probeert om bewustzijnsveranderingen tot stand te brengen.

Wilfried Wieck: Liefde is geen mannenwerk. Ambo, Baarn 1989. 183 blz. f 29,50. (FS)

Indonesië

Reisverhalen zijn de laatste jaren erg populair. De Volkskrant haakte daar op in door in de afgelopen zomermaanden in acht afleveringen een reisverhaal van Ewald Vanvugt te publiceren. 'Natilaan. Een voettocht in Java's Duizend Bergen' is de titel van het verhaal dat nu in boekvorm is verschenen. De schrijver ontmoet Natilaan, een jongen

die werkt in een pension in Yogyakarta alwaar de schrijver geniet van zijn vakantie. Samen maken zij een tochtje naar de geboorteplaats van Natilaan, een gehucht in Java's Duizend Bergen. Tijdens de reis wordt duidelijk in welke twee werelden Natilaan verkeert. Ewald Vanvugt

weet op een boeiende wijze een indruk te geven van de dilemma's van een dorpsjongen die voor de stad heeft gekozen. Tevens beschrijft hij subtiel het dagelijkse leven op Java. Herkenbaar voor een ieder die er geweest is. Een boekje dat zeer de moeite waard is. Jammer genoeg, gezien de hoeveelheid bladzijden, tamelijk prijzig.

Ewald Vanvugt: Natilaan. Een voettocht in Java's Duizend Bergen. In de Knipscheer, A'dam 1989. 72 blz. geïll. f 18,50. (GH)

Freek de Jonge

Meer dan twintig jaar reeds staat Freek de Jonge op het toneel. Al die jaren is hij bezig geweest om te worden wie hij is: een groot theaterman. Tien jaar lang (1969-1979) vormde hij met Bram Vermeulen het onvergete-

lijke duo 'Nederlands Hoop', de narren van de linkse beweging in de jaren zeventig. Vanaf 1980 is Freek, niet minder succesvol, op de solotoer. Je kunt rustig zeggen dat hij als een bezetene gewerkt heeft. Jaarlijks produceerde hij een theatershow, soms verzorgde hij ook nog een Oudejaarsavondoptreden, maakte twee speelfilms en schreef ook nog een aantal boeken.

Voor wie het allemaal niet meer bij kan sloffen en het toch plezierig vindt alles op een rijtje te hebben is het AO-boekje (2288), 'Freek de Jonge', zeer aan te bevelen. De auteur, G. Koster, beschrijft, globaal, leven en werk van deze theaterpersoonlijkheid om vervolgens, heel in 't kort, in te gaan op enkele aspecten uit zijn werk. Niet diepgaand (dat kan ook niet in zo'n boekje), maar wel overzichtelijk. Voor de fans van Freek de Jonge zeker iets om aan te schaffen.

Verder verschenen er nummers over Audio-visuele media (2280), Circus (2285), Thailand (2287), Colombia bedreigd door drugs (2289), Vitamines (2292) en Treinen in de toekomst (2293). Belangstellenden kunnen de boekjes bestellen door overmaking van f 3,50 (per deeltje) op giro 287934 t.n.v. Stichting IVIO, Lelystad, o.v.v. het gewenste nummer. (WH)

Helder sterven

Na 'Kosmos, kennis en samenhang' (hier besproken in okt. '87) verscheen vorige herfst 'Helder sterven' van Jan Karel Hylkema (1938, ir. agrarische economie, interim-manager, boeddhist). Het boek beoogt door inzicht te

bieden in het stervensproces in feite ook een praktische gids voor leven te zijn. De angst voor sterven – dat in wezen niets anders is dan 'loslaten' – kan sterk worden verminderd door veel oude (Oosterse) en nieuwe informatie over wat er precies in dat proces gebeurt tot zich toe te laten. Ook wordt duidelijk dat de mens dit proces tijdens zijn/haar leven kan sturen en beïnvloeden.

De auteur behandelt eerst vier bronnen van kennis: 1) de ervaringen van mensen die schijn-dood of klinisch dood zijn geweest; 2) de ervaringen van hen die uittredingsverschijnselen meemaken; 3) inzichten via de regressietherapie en 4) inzichten neergelegd in de Bardo Thödol, het Tibetaanse dodenboek (8e eeuw). Na die kennisbronnen volgen gedachten over de kringloop van het bestaan, lessen voor het leven en praktische consequenties voor het handelen rond het sterven. Bij dat laatste komen aan de orde: levensverlenging en -verkorting, abortus, orgaantransplantaties, omgang met het stoffelijk overschot en de sfeer om het sterven.

Ondanks de (soms te) grote beknoptheid een zeer informatief boekje, niet moeilijk geschreven over een voor de meesten van ons toch 'moeilijke' materie.

Jan Karel Hylkema: Helder sterven. Bres, Amsterdam 1989. 137 blz. f 27,50. (FS)

Originele roman

Hoofdpersoon in 'De kijker' van de Franse auteur Patrick Deville is de vermaarde ornitoloog (vogelkenner) Professor Körberg. Deze is al twintig jaar bezig met zijn, in afleveringen verschijnende, vogelAtlas.

In verband met de uitgave van een bijgewerkt supplement loopt hij, ergens in Noord-Afrika, langs de kust en speurt met zijn kijker de omgeving af. Een rode motorfiets met achterop Jyl en aan het stuur haar mentor trekt plotsklaps zijn aandacht en... brengt hem terug naar het verleden. Naar de tijd dat Körberg een verhouding had met de jong gestorven zangeres Stella. Uit deze kortstondige relatie werd een dochter geboren: Jyl. Of is deze dochter van Anton-Mokhtar, de louché pianist die Stella destijds begeleidde?

Patrick Deville: De kijker. Van Gennep, Amsterdam 1989. 109 blz. f 24,50. (WH)

Beeldhouwster

Op 19 oktober 1943 overlijdt Camille Claudel, de 'krankzinnige' zuster van de dichter Paul Claudel en de leerlinge en minnares van de beroemde beeldhouwer Auguste Rodin. Dat ze helemaal niet krankzinnig was blijkt uit de biografie *'Camille Claudel, een vrouw'* van de Franse schrijfster Anne Delbée.

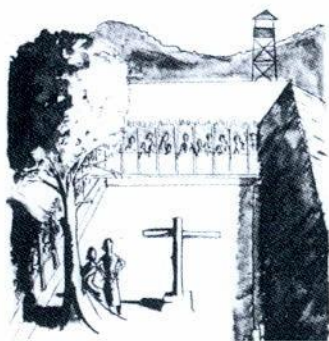

Uit deze biografie laat Delbée deze Camille Claudel tevoorschijn komen als een zeer getalenteerde beeldhouwster die, dwars tegen de heersende opvattingen van die tijd, haar kunstenaarschap vorm weet te geven. Dat gelukt haar slechts ten dele. Want ondanks lovende kritieken krijgt ze bijna geen opdrachten. Wanneer haar vader, de enige die onvoorwaardelijk in haar geloofde, komt te overlijden raakt ze zo wanhopig dat ze de, door haar gemaakte, beelden stuk slaat. Totaal verward laat de familie haar, een week later, in een inrichting opnemen. Een gevangenschap die dertig jaar zou duren.

Anne Delbée heeft met deze schitterende roman niet alleen een stuk geschiedenis recht gezet, maar vooral ook laten zien hoe moeizaam het leven van een kunstenaar in die tijd verliep. *Camille Claudel, een vrouw*. De Geus, Breda 1989. 467 blz. geïll. f 49,50. (WH)

Kampboek

In de autobiografie *'Nachtmerrie op Java'* beschrijft de Engelse Daphne Jackson op even boeiende als openhartige wijze de aan den lijve ondervonden toestanden in de diverse kampen op Java tijdens de Japanse bezetting

(1942-1945). Haar objectieve kijk maakt het haar mogelijk afstandelijk (en kritisch) te kijken naar zowel de Japanse overheersers als haar medegevangenen. Ondanks haar verontwaardiging over de Japanse bezetting blijft ze toch in staat onderscheid te kunnen maken tussen de verschillende Japanners. Het valt haar op dat de Nederlanders, ondanks alle misère, erg veel waarde blijven hechten aan het blijven volgen van onderwijs: „het bleek vergeefse moeite te bepleiten dat een kind beter in leven kon blijven, desnoods zonder schooldiploma.”

Een zeer indringend geschreven autobiografie, uitermate informatief en van een openhartigheid dat het een verademing is dit kampboek te lezen.

Daphne Jackson: Nachtmerrie op Java. Hollandia, Baarn 1989. 180 blz. f 24,90. (WH)

Autistisch kind

Waltraud Anna Mitgusch kreeg grote bekendheid met haar roman *'Het land van de geslagen kinderen'*. Haar onlangs in vertaling verschenen roman *'Afzondering'* verdient minstens een zelfde waardering.

Hoofdpersoon in dit indrukwekkende boek zijn Marta en haar autistisch zoon Jakob. Wanneer na een jarenlange lijdensweg (langs therapeuten en klinieken) blijkt dat Jakob een autistisch kind is, kiest Marta heel nadrukkelijk voor haar zoon. En daarvoor tegelijkertijd voor het isolement. De buitenwereld zadelt haar op met schuldgevoelens en

onbegrip. Bleef het daar nog maar bij. Langzamerhand gaat dit namelijk over in anonieme telefoontjes, vijandelijkheden en bedreigingen. In toenemende mate wordt het bestaan voor Marta en Jakob een ware hel. Met het voor de derde keer verhuizen (weggepest door de buurt) laat de auteur deze indringende roman eindigen. Een open einde dus.

Lang nadat men dit boek heeft uitgelezen blijft de lezer met een schuldgevoel zitten. Want Mitgusch laat feilloos zien hoe genadeloos de buitenwereld reageert op iets dat of iemand die anders is.

Waltraud Anna Mitgusch: Afzondering. Sara, Amsterdam 1989. 247 blz. f 39,50. (WH)

Aards Paradijs

'Slechts één zoekt het Paradijs, alle andere ontvluchten de Spaanse hel' verzuchtte Columbus, toen hij op 2 augustus 1492 vanaf de Santa Maria toekeek hoe op de kade van Palos het grootzeil werd uitgespreid en er een groot kruis en de initialen van Ferdinand van Aragón en Isabella van Castilië op werden geschilderd. In één adem zijn hiermee onderwerp en belangrijkste hoofdpersoon genoemd van de formidabele roman *'De honden van het Paradijs'* van de Argentijn Abel Posse (1934). Hij kreeg er de vijfjaarlijkse Romulo Gallego's Prijs voor, die eerder werd toegekend aan Vargas Llosa, Fuentes en Márquez.

1492 was een topjaar in die 'Spaanse hel': voornoemd koningspaar onderwierp het laatste Moren-bolwerk Granada en liet grootinquisiteur De Torquemada de Joden uit Spanje verbannen. Geen wonder dat heel wat joden en maranen (afstammelingen van de Moren) in vermomming of als verstekeling meevoeren op de ontdekkingsreis naar 'Indië'. Op de heenweg doen de drie schepen de pas gekoloniseerde Canarische Eilanden aan. Hier wordt de scepter gewaaid door de 27-jarige weduwe Beatriz Bobadilla, bijgenaamd de Bloeddorstige Dame, daarheen weggepromoveerd door Isabella als een te gevaarlijke concurrente op liefdesgebied. Deze Spaanse sirene bezorgt haar talrijke minnaars na de liefdesnacht een nog gruwelijker lot dan de bidsprinkhaanmannetjes. Columbus beleeft met haar de hoogste piekervaringen én... weet te ontsnappen. Tja, de Genuese 'Admiraal der Oceanen' was nu eenmaal voorbestemd om de Bahama's te bereiken.

De Argentijn Posse geeft blijk niet alleen veel van de Indiaanse geschiedenis te weten, maar ook een verbazingwekkende kennis te bezitten van de Europese historie, van Burckhardt tot onze eigen Huizinga met diens onvolprezen *Herfst der Middeleeuwen*. Helaas kom ik ruimte tekort om deze grandioze, barok sensuele roman, waarin heden en verleden, historie en fantasie razend knap zijn verweven, in al zijn facetten aan te prijzen.

Abel Posse: De honden van het Paradijs. Het Wereldvenster, Houten 1989. 249 blz. f 34,90. (FS)

Chet Baker

Jeroen de Valk (1958) schrijft sinds 1979 over jazz voor Het Parool en Jazz Nu en heeft ook nog een tijdje ('80/'81) aan EGO meegewerkt. Onlangs verscheen van hem een boek over *'Chet Baker, herinneringen aan een lyrisch trompettist'*. Zelfs de niet-jazzfans zullen zich de wat mysterieuze dood van de drugsverslaafde Baker, door een nachtelijke val uit een Amsterdams hotelkamerraam op 13 mei 1988, nog wel herinneren.

De Valk, die in september '87 een interview met Baker maakte (hfdst. 11), stelt in zijn voorwoord: *'Aanvankelijk wilde ik mij beperken tot een verzameling anekdotes en kleurrijke verhalen. Naarmate ik verder in de geschiedenis dook, begon Chets leven mij meer dan ooit te boeien.'*

Toch is het boek niet ver boven die bedoeling uitgekomen, hetgeen de auteur overigens nauwelijks valt te verwijten, want er is gewoon niet veel méér te vertellen over Chet Baker is mijn indruk. Kernachtiger dan Peter Huijts, Chets tourmanager in Europa, het uitdrukt kan eigenlijk niet: *'Tja, waarom hielden we allemaal van Chet? Als je dat gaat analyseren, dan sta je voor raadsels. Je kreeg niets terug. Alleen zijn muziek, 's avonds op het podium. (...) Diepgaande gesprekken voeren was bijna niet mogelijk. Als je met hem sprak, was het meestal vrij oppervlakkig.'*

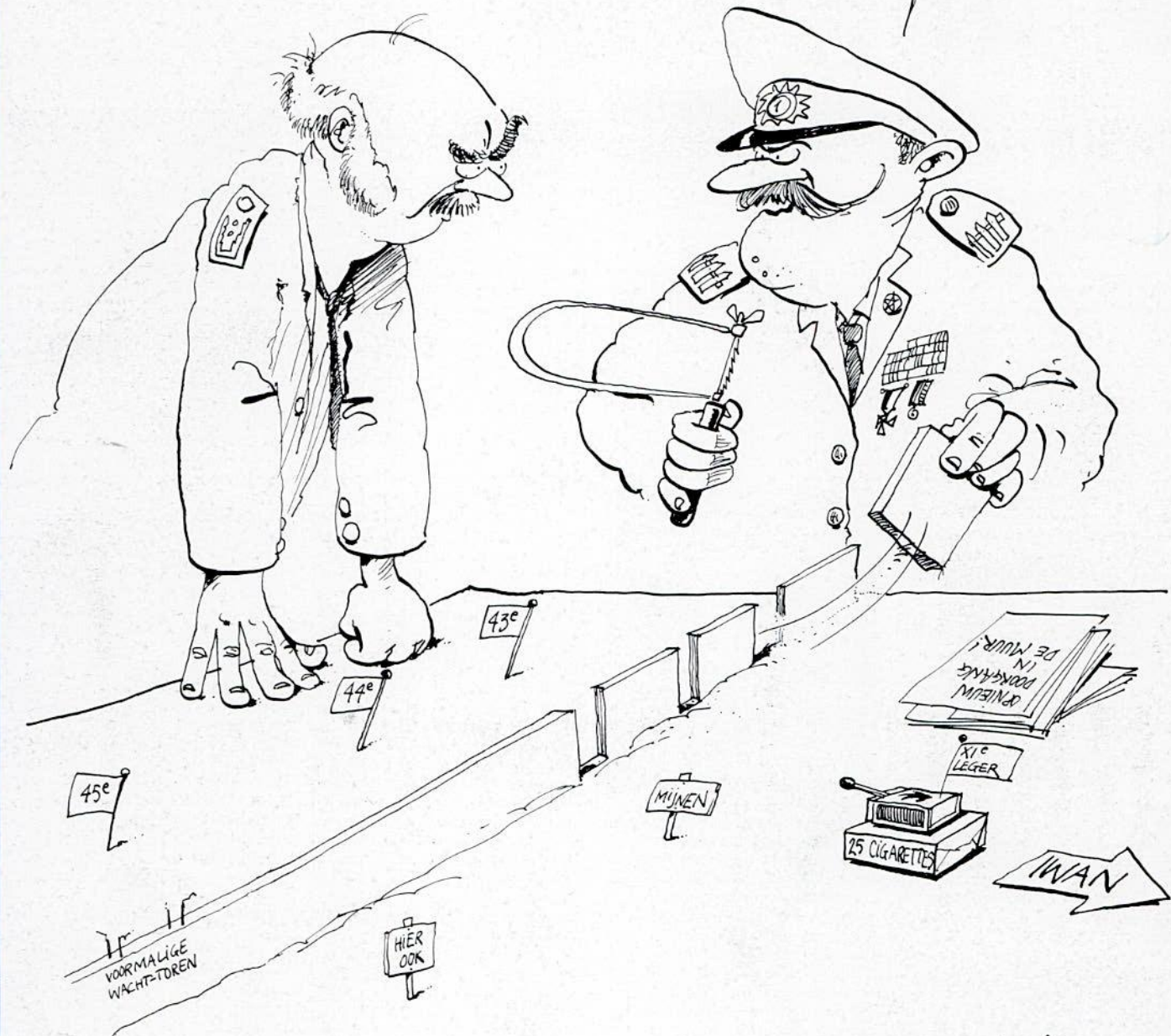
Om die muziek – uniek in z'n lage toonbereik en z'n ontroerend breekbare spel – gaat het immers alleen. Chet Baker was een muzikaal natuurtalent, een genie als Charlie Parker en boeiender, vind ik nog altijd, dan Gerry Mulligan of Stan Getz. Deze eerste Baker-biografie is voor liefhebbers natuurlijk een must. Voor nieuwsgierig geworden lezers/luisteraars naar Chets gevoelsvolle muziek is De Valks boek 'onmisbaar', alleen al vanwege het laatste en langste hoofdstuk over 'Chets platenoeuvre in vogelvlucht', een uitgebreid toegelicht overzicht van ver over de honderd platen en CD's.

Jeroen de Valk: Chet Baker. Van Gennep, Amsterdam 1989. 178 blz. geïll. (19 foto's). f 29,50. (FS)

Gitte en Wim Heij
Frank Spoelstra

VERREK!
DAAR ZEG JE
ZOWAT!!

WEET JE, ÉÉN VOORDEEL:
NU WETEN WE IN IEDER
GEVAL ZEKER WÁÁR
ZE VANDAAN GAAN KOMEN!

Nig